

Etnokulturna struktura i povijesna antroponimija Kosinjske doline na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće: prilog istraživanju povijesti migracija u Lici tijekom ranoga novog vijeka

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.40.1.4>

UDK: 314.15(497.562)*18*

314.117(497.562)*18*

81'373.15(497.562)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15.06.2024.

Prihvaćeno: 07.07.2024.

Marko Šarić

Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

marko.saric2@zg.t-com.hr

SAŽETAK

Kosinjska dolina, kao i cijela Lika, tijekom Bečkog rata (1683. – 1699.) doživjela je kulminaciju migracijskih kretanja i demografskih preobrazbi, toliko karakterističnih za višegranične hrvatske prostore u ranom novom vijeku. Istodobno, bili su to počeci demografske revitalizacije i etnokulturne konsolidacije tih prostora. U tim dinamičnim vojnopolitičkim i sociodemografskim zbivanjima, kosinjsko je područje predstavljalo poseban slučaj, barem iz dvaju razloga: prvi se ogledao u činjenici da je to bio prvi dio Like koji se, i prije konačnoga osmanskog sloma 1689. godine, našao izvan efektivne kontrole osmanskih pograničnih garnizona te je već zarana bio priključen Primorskoj krajini, ne dijeleći do 1712. godine sudbinu ostalih dijelova bivše »turske Like i Krbave«; drugu je specifičnost predstavljala činjenica da je tek sporadično naseljeno primorskim krajišnicima, dok glavninu doseljenika, uz zatečene pravoslavne Vlahe, čine ogulinski krajišnici Hrvati i doseljenici iz pograničnih krajeva Kranjske i Gorskog kotara, tzv. »Kranjci«, što nam samo govori o organiziranom karakteru naseljavanja te vojnokrajiškim i komorskim vlastima kao glavnim čimbenicima koji su poticali i usmjeravali ta seobena kretanja iz dublje habsburške unutrašnjosti. Tako je oko 1700. godine ta mala dolina na donjem toku rijeke Like postala susretištem osnovnih ranomodernih migracijskih struja na tom dijelu imperijalnog višegraničja – jugoistočne i sjeverozapadne, sa svojim različitim konfesionalnim (rimokatolici, pravoslavci), jezičnim (novoštokavci ijekavci i ikavci, čakavci i prijelazni čakavsko-kajkavski), tradicijskim (dinarski, jadranski, panonski, istočnoalpski) i socioekonomskim obilježjima (krajiški/kmetski, pastoralni/agrarni). Svaka od tih etnokulturnih sastavnica bila je pak unutar sebe heterogeno strukturirana sa svojim posebnim »slojevima«, što je bila posljedica brojnih migracija na nemirnom imperijalnom višegraničju i s tim u vezi raznovrsnih dodira i prožimanja kulturnih tradicija, etničkih elemenata, jezika i narječja. Historijska antroponimija kosinjskih rodova potvrđuje spomenuti dinamizam, dok arhivski materijal, od različitih ispra-

va i popisa do matičnih knjiga, pruža dragocjen uvid u njihovo podrijetlo, kretanje i rasprostiranje.

KLJUČNE RIJEČI: Kosinjska dolina, Lika, Vojna krajina, rani novi vijek, povijest migracija, predmoderne etnije, identiteti, historijska antroponimija

U složenom povijesnom spletu višestoljetnih vanjskih, unutarnjih i povratnih seoba, Kosinjska dolina na donjem toku rijeke Like¹ postala je početkom XVIII. stoljeća pravo stjecište osnovnih ranomodernih migracijskih struja: jugoistočne *vlaško-uskočko-bunjevačke* (novoštokavske ijekavske i ikavske) koja je dolazila iz jugoistočne dinarske unutrašnjosti i sjeverozapadne *hrvatsko-kranjske* (čakavske i čakavsko-kajkavske) u kojoj je uz pretežan starosjedilački hrvatski karakter bilo i elemenata koji su svoje ishodište imali u istočnoalpskom prostoru. Kad Radoslav Grujić 1917. godine u svom *Plemenskom rječniku* zaključuje da »vrlo veliki broj plemena ličko-krbavske županije imaju svoja stabla ili ogranke u modruško-riječkoj županiji« (Grujić, 1917: 282) treba voditi računa da je riječ o reverzibilnom fenomenu. U tom se vremenu u osnovnim crtama oblikovala moderna etnokulturna struktura Kosinjske doline u kojoj su se u kontekstu »peterostrukog naroda Like«, predodžbe senjskog biskupa Martina Brajkovića s početka XVIII. stoljeća, jedni uz druge našli: »Vlasi«, »Hrvati«, »Kranjci« i »Bunjevci« (Šarić, 2009: 346). Svaka je od njih imala svoja različita etnokulturna i socioekonomska obilježja: agrarna i pastoralno-agrarna, krajiška i kmetska, katolička i pravoslavna, štokavska i čakavska (s nekim primjesama kajkavštine). Svaka je unutar sebe bila i heterogeno strukturirana sa svojim posebnim »slojevima« i »podslojevima« što je bila posljedica višestoljetnih migracija i raznovrsnih dodira i prožimanja kulturnih tradicija, etničkih elemenata, jezika i dijalekata kako na vanjskim (habsburško-osmanskim) tako i na unutarnjim granicama (hrvatsko-kranjskim na rijeci Kupi).

Povijesna antroponimija kosinjskih rodova potvrđuje spomenuti dinamizam dok arhivski materijal, od različitih isprava, popisa i urbara do matičnih crkvenih knjiga pružaju nam djelomičan ali ipak dragocjen uvid u njihovo podrijetlo, kretanje i rasprostiranje. Tvorbena i značenjska struktura kosinjskih prezimena u glavnim se crtama podudara s dijalektalnim i sociokulturnim obilježjima etničkih sastavnica pa u osnovi možemo go-

¹ Kosinjska dolina uobičajen je naziv za poligenetski strukturiranu mikroregiju u slivu donjeg toka rijeke Like. Riječ je o najnižem dijelu središnje ličke zavale (oko 480 m/nm u ponorskoj zoni rijeke Like), a obuhvaća Kosinjsko polje (donje i gornje), Lipovo polje i udolinu Bakovac te šest naselja: Donji Kosinjski, Lipovo Polje, Gornji Kosinjski, Bakovac Kosinjski, Mlakvu i Krš (Pejnović, 1985: 15, 18). Taj dio zapadne Like danas je u sastavu Općine Perušić u Ličko-senjskoj županiji.

voriti o postojanju dviju antroponimijskih provenijencija: hrvatsko-kranjske i vlaško-bunjevačke. Pritom treba voditi računa da se kod katolika prezimena ustaljuju znatno ranije, još od odluka Tridentskog sabora 1563. godine kad se u praksu uvode crkvene matične knjige krštenih (*Liber baptizatorum*), vjenčanih (*Liber copulatorum*) i umrlih (*Liber mortuorum*). Rimskim obrednikom iz 1614. godine naloženo je i obvezno vođenje knjiga evidencije stanja duša u svakoj pojedinoj župi (*Status animarum*) (Stipetić i Vekarić, 2004: 28–31). U kombinaciji s drugim izvorima neusporedivo je lakše rekonstruirati smjerove kretanja i rasprostranjenost pojedinih katoličkih rodova Hrvata i Kranjaca za razliku od bunjevačkih, a pogotovo vlaških, koji su dugo bili pod osmanskom vlašću.² Kad se tome dodaju neki hrvatski rodovi koji su nekoć pripadali srednjem i nižem plemstvu, antroponimijski je kontinuitet potpun. Prezimena pravoslavnih ličkih rodova, pa tako i kosinjskih, mogu se dokumentirano pratiti tek od njihova pojavljivanja u Karlovačkom generalatu, u najboljem slučaju od XVII. stoljeća. Pravoslavna crkva je tek u XVIII. stoljeću, i to poticajem habsburške države, počela uvoditi evidencije svojih vjernika. Najprije sredinom XVIII. stoljeća kroz parohijske *Domovne protokole* u kojima su popisivane pravoslavne obitelji u određenoj parohiji da bi se tek s tzv. *Regulamentom* iz 1770. godine krenulo s uvođenjem matičnih knjiga po uzoru na Katoličku crkvu. Međutim, ta će praksa u većini pravoslavnih parohija u Gornjokarlovačkoj eparhiji zaživjeti tek u prvoj polovini XIX. stoljeća. Zbog toga u slučaju većine kosinjskih Vlaha za razdoblje prije XVIII. stoljeća nije moguće utvrditi njihova ranija kretanja niti im pobliže odrediti ishodišta. Obiteljske predaje i običaj »krsne slave« ili »krsnog imena« nisu uvijek pouzdani pokazatelji.³ Za ustaljivanje prezimena vlaških pravoslavnih rodova, bunjevačkih u manjoj mjeri, daleko važnije od crkvenih bile su svjetovne vojnokrajiške strukture. Za potrebe vojne evidencije vodile su se krajiške konskripcije, odnosno popisi vojnih obveznika, pri čemu su vlaška prezimena postala stalna i nasljedna. To vjerojatno i objašnjava činjenicu veće zastupljenosti u njihovu antroponimijskom fondu, živopisnih i

² Osmanski popisi fiskalnih daća tzv. »defteri« gotovo da i ne poznaju ustanovu prezimena ili se ona vrlo rijetko bilježe, uglavnom kod nekih odličnika, najčešće muslimanskih. Tek početkom XVIII. stoljeća masovnije se pojavljuju narodni oblici prezimena i nadimaka što je prije 1683. godine bilo nezamislivo (Holjevac i Moačanin, 2007: 166).

³ U javnosti, pa i onoj stručnoj, prevladava mišljenje da je institucija »krsne slave« važno pomoćno sredstvo u istraživanju podrijetla pravoslavnog stanovništva. Tomu se priklanjao i Milan Radeka koji za srpska prezimena u Gornjokarlovačkoj eparhiji kaže: »Kod istih prezimena srpskih važno je da se zna Slava (Krsno ime); ako je ista, prezimenjaci su i plemenštaci, ako nije ista, nisu istog plemena. Zato se srpska prezimena ne mogu bez Slava izučavati« (Radeka, 1975: 345).

satiričnih nadimaka ili jednostavno nadimaka obiteljskih izdiferenciranih ogranaka.

KOSINJSKI VLASI

Kosinjski Vlasi starinom su iz istočne Hercegovine. Pripadali su »glamočkoj« i »dinarskoj« seobnoj struji kao i većina pravoslavnog vlašskog življa koje se u XVI. stoljeću naseljavalo u Lici. Bio je to tek neznatan ogranak novoga pridošlog stanovništva koje osmanske vlasti od 1550. do 1560. strateški naseljavaju duž golemih prostora na svojoj sjeverozapadnoj granici od jadranskog zaleđa do rijeke Drave. Srpsko pravoslavlje, novoštokavska (i)jekavština (tzv. »istočnohercegovački-krajiški« dijalekt), sezonsko transhumantno stočarstvo te pastoralno-patrijarhalna kultura dinarskog areala, elementi su koji su ih činili prepoznatljivim i različitim u odnosu na okruženje.⁴ Odvojivši se u ranim migracijama XV. i XVI. stoljeća od svoga jugoistočnog hercegovačkog (»erskog«) ishodišta, u svojim novim staništima na sjeverozapadnim osmanskim, a kasnije i habsburškim i mletačkim krajinama, imali su poseban razvojni put koji je i formirao poseban »krajiški« tip unutar te povijesne etnokulturne skupine. Njihovo je vlaško ime u ranom novom vijeku bilo tek blijeda uspomena na svoje starobalkanske i predslavenske korijene. Krajem XVII. stoljeća to je već višeznačan pojam u kojem se isprepliću socioetnička »vlaška« i etnokonfesionalna »srpska« obilježja.⁵ Naime, u njihovu etničkom formiranju sudjelovale su dvije ključne sastavnice: starobalkanski (vlaško-arbanaški) supstrat i južnoslavenski (srpski) superstrat. Njihova tada još uvijek »fluidna« autoidentifikacija bila je zbir autopredodžbi o višestrukoj pripadnosti: specifičnom pastirsko-nomadskom društvenom modelu (»vlaški sini«), pravoslavnoj pečkoj patrijaršiji, čuvarici »carskog trona« (»srpska vjera«) i s njom povezanim reminiscencijama na nekadašnje »ne-manjičke zemlje« odakle su doseljavali (*Rašani*). U tom kontekstu jasno

⁴ Istražujući novoštokavske (i)jekavske govore u sjevernoj Dalmaciji i uspoređujući ih s njima srodnim govorima u Lici i Bosanskoj krajini, Pavle Ivić iznosi pretpostavku da se njihova matična oblast u predmigracijskom periodu nalazila nešto istočnije od Neretve pa do približno današnje granice s Crnom Gorom. Autor zaključuje da govori Bukovice, Like i Bosanske krajine stoga čine produžetak »nekadašnjih govora najzapadnijeg krila srpskog naroda« (Ivić, 1987: 167).

⁵ Osmanske fiskalne vlasti krajem XV. stoljeća u Hercegovini (npr. u defteru iz 1477. godine) još uvijek jasno razlikuju *Vlahe* i *Srblje* kao dvije različite kategorije podanika. Istu situaciju zatičemo i u kasnosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, primjerice u Zakonu za Vlahe u Cetinskoj župi iz 1437. godine gdje se u društvenopravnom smislu strogo luče *Vlasi* od *Hrvatina* i *Srblina*.

je zašto se u migracijama iz istočne Hercegovine prema sjeverozapadu raznosilo vlaško, srpsko i raško ime (*Walachi, Seviani, Rasciani*). Pripadnost osmanskom sustavu »srpskog mileta« (*syrf milleti*) i vjerskopoličkoj etnarhiji Pečke patrijaršije (obnovljena 1557. godine), snažno su djelovali u pravcu njihove akulturacije i asimilacije unutar srpskoga etnokulturnog kruga.

Otvoreno je pitanje kada su Osmanlije naselili Vlahe u opustjeli kosinjski kraj, odnosno kada su došli preci onih kosinjskih Vlaha koji će dočekati prevrat i novu habsburšku vlast krajem XVII. stoljeća. Vlasi u Lici naseljavani su u više navrata između 1550. i 1585. godine, pa i kasnije. S obzirom na dinamična zbivanja na nemirnoj granici kao što su ratna razaranja i pustošenja, uskočke protumjere u cilju raseljavanja Like ili potiskivanja naselja osmanskih podanika podalje od granice, preseljenja i uskakanja na kršćanski teritorij, za pretpostaviti je da je bilo više pokušaja naseljavanja i jednako toliko raseljavanja. Prvi pokušaj iz 1551. godine završio se neuspjehom nakon intervencije senjskog kapetana Ivana Lenkovića.⁶ Od 1560. godine slijedi novi migracijski val nakon što su osmanske vlasti odlučile popraviti »sedamdeset ruševnih utvrda« u Lici i to područje ponovo naseliti (Holjevac i Moačanin, 2007: 157; Šarić, 1999: 84–85). U isto vrijeme, primjerice 1569. godine, dokumentirano je da na perušićkom području žive i ozloglašeni martolozi.⁷ Prva vlaška sela zabilježena su u defteru za nahije Novi i Perušić iz 1574. godine. Znakovit podatak za našu temu je i onaj iz 1590. godine koji govori da Senjani hvataju i robe po Lici i kršćane, osmanske podanike uz koji stoji primjedba da su to »Vlasi grčke vjere za koje nije šteta da ih hvataju«.⁸ U isto vrijeme 1584. godine nekoliko vlaških sela u pazariškom kraju u novskoj nahiji plaćalo je senjskim uskocima godišnji »harač« u zamjenu za zaštitu od pljačkaških pohoda (Šarić, 2012: 231). Unatoč uskočkim upadima i četovanjima vremenom je sve više jačala naseljenost osmanskog pograničja u Lici. Već je rečeno da je

⁶ Lenković je 1551. godine javljao kraju Ferdinandu I. kako su Osmanlije na granici Hrvatske naselili iz unutrašnjosti više tisuća *Morlaghen oder Walachen* s više od 100.000 glava krupne i sitne stoke. U izvještaju napominje da njihovo prisustvo blizu granice znači veliku opasnost te da ih je uspio potisnuti na jedan dan od granice (Šarić, 1999: 84).

⁷ U vojnom pohodu na Perušić 1569. godine, senjski uskoci su doprli do same tvrđave, »pred kojom razbiše 2.800 Turaka. Preostali Turci utekoše u tvrđu, odakle su morali gledati, kako uskoci na lomači pale 2 martoloza (vlaška razbojnika), koji su u Senju djecu krali i Turcima prodavali« (Horvat, 1941: 100–101).

⁸ »Si autem etiam Christianis eadem sors subeunda sit, nonne maiori ex parte Morovlachi, homines greacea fidej in jis regionibus degunt, quos absque noxa eis venari liceat sin vero nec a Cahtolics« (SHK, I/1884: 161).

prema podacima iz 1604. godine u perušičkoj nahiji bilo upisano 52 sela i zaselaka te 45 fiskalnih jedinica u statusu čiftluka i mezri, a u nahiji Novi 32 fiskalne jedinice u statusu sela (*karye*) te 22 čiftluka i mezri (Moačanin, 1993: 63; Šarić, 2012: 232). Zanimljivo je da tada nisu upisani stanovnici spomenutih sela, nego samo iznos koji je dobivan od vlašskog poreza *filurije* i pristojbe od nomada (*haymani*), tako da o njihovu broju možemo samo spekulirati (Hafizović, 2016: 261). Na vlašku prisutnost u objema nahijama upućuju i planinski pašnjaci (*yaylak*) s kojih se ubirala pristojba za ljetnu ispašu (Moačanin, 1993; Šarić, 2012: 232). Među njima bili su pašnjaci Rudine i Janjče.⁹ Sela su inače bila vlaška, a podgrađa (varoši) utvrđenih gradova muslimanska. Krajem XVI. stoljeća naročito je korenički kraj postao uspješan primjer kolonizacije isturenih dijelova osmanskog *serhata* u Lici.¹⁰

Vrhunac osmanskoga teritorijalnog širenja u hrvatskim zemljama dogodio se u vrijeme formalnog primirja nakon 1625. godine. Očito iskorištavajući povoljne okolnosti koje su nastupile nakon 1618. godine i raseljavanja uskočke neplaćene posade iz Senja, te zauzetošću hrvatskih krajiških četa u Tridesetogodišnjem ratu, osmanske krajiške vlasti pokušale su pomaknuti granicu dalje na sjeverozapad namjeravajući zaposjesti i utvrditi niz pustih i ruiniranih gradova u dugom pojasu »ničije zemlje« od velebitskog Podgorja do Pounja. Ta su događanja intenzivirala »mali rat« i četovanje u sljedećih nekoliko desetljeća sve dok 1663. godine nije ponovo izbio »veliki rat«. U ličkom dijelu to je ostalo samo na pokušaju.¹¹ Premda se plan izjalovio, u prvoj polovini XVII. stoljeća raste broj plaćenih vojnika (*ulufedžija*) u osmanskome pojasu graničnih garnizona koji se dodatno utvrđuju. Perušić i Novi postaju brojem posade najsnažniji garnizoni koji su trebali braniti Liku.¹² O toj snazi svjedoče porazi primorskih krajišnika koji su uslijedili prilikom upada u Liku, kao što je bio onaj otočaćkog kapetana Andrije Gusića iz 1655. godine kad je navodno izgubio 200 vojnika ili podatak o raseljavanju Bunjevaca iz Svetog Jurja 1653. godine zbog »turskog straha« koji

⁹ Riječ je o velebitskom pašnjaku Rudine pod Visočicom ili Velikoj Rudini iznad Donjeg Pazarišta (Šarić, 2012: 232).

¹⁰ Prema podacima iz deftera 1585. godine središte vlaške naseljenosti bilo je oko Grabušića i Frkašića, da bi do 1638. godine to postali Korenica i Bjelopolje nakon što su ondje naseljeni *Vlasi Usorci* s bihačkog područja (Jurin Starčević, 2022; Šarić, 2017: 45).

¹¹ Osmanlije su odustale od zaposjedanja Karlobaga dok su iz Starog Perušića na Vrhovinama, nakon kraćeg držanja (1638. – 1642.), bili protjerani, a utvrda ponovo razrušena. Pomišljalo se i na zaposjedanje napuštenog Dabra.

¹² U razdoblju između 1616. i 1643. godine broj se plaćene posade u Perušiću s 90 povećao na 154 *ulufedžija*, a u Novom je porastao sa 104 na 145 (Spaho, 1989: 110–111).

je zavladao nakon pogibije njihova kneza Dujma Jerkovića u četovanju kod Perušića (Dabić, 2000: 104). Sve to posredno govori i o jačanju osmanskih krajiških pozicija u Kosinjskoj dolini.

Od druge polovine XVI. stoljeća pa prema početku XVII. organizacija vlaških katuna postupno je nestala u korist teritorijaliziranih sela što je konvernilo procesima vlaške sedentarizacije i prelaženja na zemljoradnju. Stočarstvo, pa i ono sezonsko, time ipak nije izgubilo na značaju. Može se reći da je val vlašskog naseljavanja u Lici tijekom 1560-ih i 1570-ih već imao djelomice karakter agrarne kolonizacije (Pejnović, 1985: 47–49; Šarić, 1999: 85). Nije se radilo o spontanima nego o organiziranim migracijama od strane osmanskih vlasti koje više nisu bile sklone u opustjela područja uz granicu naseljavati stanovništvo u posebnim statusima i s poreznim olakšicama, nego su ih nastojali uključiti u timarski sustav s ciljem racionalnije raspodjele dohotka od zemlje. Vlasima je tako krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća namijenjena nova društvena uloga na serhatu – *filuridžijske raje*. Najbolji je pokazatelj te nove realnosti ustanova martologa koja je od nekadašnje vlaške neplaćene pomoćne vojne službe, postala redovni plaćenički tip garnizonske vojske koji su počeli popunjavati samo muslimani, a što se vidi već 1616. godine u popisu ulufedžijskih posada u Perušiću i Novom. Sve je to dovodilo do pojačanih konfrontacija jer vlaške se zajednice nisu lako mirile s gubitkom starog načina života, pa je osmanska država bila prinuđena na različite oblike kompromisa, ustupaka i provizornih rješenja. Vlasi su tada alternativu našli u prijelazu na habsburšku stranu granice.¹³ Ipak, vlaška se knežinska organizacija sačuvala kao oblik samouprave, tako da su krajem XVII. stoljeća i kosinjski Vlasi bili okupljeni u jednoj knežini na čijem su čelu bili seoski poglavari Mileusnići. U trenutku prelaženja u habsburško podaništvo u Kosinjskoj dolini, unutar te knežine zatečeno je stotinjak vlaških domova s ukupno približno 700 stanovnika koji su mogli dati 150 vrsnih vojnika. Imali su svoju parohiju koju je 1690-ih vodio spomenuti kaluđer Nikola Uzelac. Crkva se nalazila na mjestu današnje crkve Mlade Neđeljice u Mlakvi.¹⁴ Prema mjesnoj predaji, ta je crkva kao i crkva sv. Nikole koja je kasnije podignuta u XVIII. stoljeću, nastala na mjestu ranije katoličke crkve. Tradicija općenito smatra da

¹³ Ne raspoložemo povijesnim podacima o kolektivnom uskakanju na habsburško tlo iz kosinjskog kraja, ali se može pretpostaviti da ga je bilo, barem manjih skupina, jer sva je lička okolica u XVII. stoljeća dala mnogo prebjega u Karlovački generalat (okolica Udbine, Korenice, Bunića, Podlapca, Ribnika i Novog).

¹⁴ U jozefinskom katastru ubilježena je kao *Alte Kirch*. Današnji izgled dobila je pregradnjom 1894. godine. (Karlstädter Generalat (1774. – 1775.), <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-Karlovac/?layen=146&bbox> (19. 06. 2023.).

su sve crkve u Kosinjskoj dolini sagrađene na starim »crkvištima«. ¹⁵ Od vizitatora iz 1696. godine potječe i čuveni podatak o Kosinju kao nekad slavnom i nadaleko poznatom mjestu u kojem su tiskani *ilirski brevijari* te da je ovdje »u sedam crkava narod slavio Boga« kao i to da je postojao pavlinski samostan. ¹⁶

Krajem XVII. stoljeća među pravoslavnim stanovništvom u Kosinjskoj dolini nalazimo dvije skupine starijih i mlađih vlaških doseljenika. Prvi su ondje živjeli prije izbijanja rata 1683. godine i nisu se tijekom rata iseljavali u druge krajeve, dok su drugu skupinu činili raseljeni vlaški rodovi koji su se vratili u kosinjski kraj. Prvu stariju skupinu prepoznajemo u prezimenima Basta, Bogavac, Bunjevčević, Čormarković, Gledić, Glumičić, Grujičići, Javorina, Kokotović, Momčilović, Nenadić (Kvarte), Lemić, Luben, Pejak, Radović, Sitvuk, Štakić. Riječ je o prezimenima koja su vrlo rijetka i nisu zabilježena u drugim krajevima Like i Krbave, pa i šire, nego su karakteristična samo za Kosinjsku dolinu i susjedni perušićki kraj. Ti su rodovi svakako bili prisutni na kosinjskom području i prije izbijanja Bečkog rata, moguće još od vremena prvih doseljavanja. Drugu su skupinu činili Bobići, Cvijanovići, Glumci, Ivkovići, Kordići, Mileusnić, Miščevići, Pavlovići, Varići koji su se vratili u kosinjski kraj, ali su pritom zadržali po dva posjeda s obje strane stare granice. Takvih je posebno mnogo bilo u Otočačkoj kapetaniji: u vilićkim selima (68), Vrhovinama (61) i oko Brloga (50) (Dabić, 2000: 123–124). Prema odluci vojnokrajiških vlasti početkom XVIII. stoljeća sve su se vlaške obitelji s po dva posjeda morale trajno naseliti samo na jednome ili se podijeliti, što je i bilo najčešće rješenje. Tek se manji dio odnosio na one obitelji koje su se u ratu našle u kosinjskom zbjegu i koje su se 1698. godine uglavnom povratile u Liku (Dabić, 2000: 123–124). Ovima možda pripadaju Paripovići, Pražići, Pribići i Repci, ali tek bi trebalo istražiti radi li se o stari-

¹⁵ Tako se i za kapelu sv. Petra i Pavla na Kloštru u donjokosinjskom Selištu drži da je podignuta na mjestu gdje je u XV. stoljeću stajao samostan s crkvom sv. Marije nad kojom su Frankopani imali patronatsko pravo (Černici i Forenbaher, 2016: 54; Kruhek i Horvat, 1988: 224–225).

¹⁶ Dosadašnja povijesna i arheološka istraživanja s priličnom su pouzdanošću ustanovila postojanje osam lokaliteta koji se povezuju sa sakralnim objektima iz srednjeg vijeka: lokalitet Prijespa u zaseoku Marinci u Lipovu Polju (neki je povezuju s hospitalom Marije Magdalene u Bužanima ili sa župnom crkvom Marije Djevice u Bužanima); kapela sv. Petra i Pavla na Kloštru u Donjem Kosinju (povezuje se s pavlinskim samostanom); crkva sv. Nikole u Donjem Kosinju; crkva sv. Nedjelje u Mlakvi; lokalitet na Mlakvenoj Gredi gdje su pronađeni ostaci romaničke crkve; crkva sv. Antuna Padovanskog u Gornjem Kosinju (tragovi starijega sakralnog objekta); kapela sv. Ane u Podjelaru; kapela sv. Vida u Bakovcu. Pitanje tzv. kosinjske tiskare još je uvijek kontroverzno, a kao mogući lokalitet spominje se Ribnik u Kosinjskom Bakovcu (usp.: Kruhek i Horvat, 1988: 224–226; Horvat, 2003: 117–131; Šmalcelj Novaković, 2018: 85–118).

jim kosinjskim doseljenicima, kako je to tvrdio Pavičić (1962: 219), ili je riječ o zbjegu koji se dijelom trajno nastanio u Kosinjskoj dolini (naročito Krš), a dijelom se 1698. godine vratio na svoja stara staništa u Lici i Krbavi.¹⁷ Bilo je nešto i naknadnog doseljavanja iz Ogulinske kapetanije, kao u slučaju Munjasa koji su u Mlakvu doselili iz Gornjih Dubrava i Lastavica iz Plaškog.

Antroponimijski fond kosinjskih Vlaha odnosno Srba pokazuje tipična obilježja dinarskoga kulturnog areala, ali ima i nekih svojih specifičnosti. Prezimena nastala iz nadimaka karakterističnih za stočarsku društvenu sredinu su: Basta, Paripović, Repac, Sitvuk, Varićak, Zobenica. Prezimena koja imaju pejorativan prizvuk kao Kokotović i Počuča također upućuju na kulturnu sredinu koja je sklona »podruganiji« i satiričnom nadijevanju obiteljskih nadimaka.¹⁸ Prema Živku Bjelanoviću koji je istraživao korpus vlaških prezimena na »Tromeđi«, ispada da su antroponimi dinarskih Vlaha često vezani za fenomene iz prirodne sredine (Bjelanović, 2007: 463). U kosinjskom slučaju to su prezimena nastala od: *javor* (Javorina), *kokot* (Kokotović), *lastavica* (Lastavica), *parip* (Paripović), *vuk* (Sitvuk), *zob* (Zobenica). Starobalkanski (vlaško-arbanaški) kulturni sloj mogao bi se naslutiti u prezimenima kao što su Basta, Bobić, Kordić, Munjas, Štakić.¹⁹ Patronimična prezimena su u manjini, ali pokazuju da se staro narodno imensko nazivlje dobro sačuvalo za razliku od katolika: *Bogavac* (Bogavac), *Cvijan* (Cvijanović), *Ivko* (Ivković), *Miško* (Mišćević), *Momčilo* (Momčilović), *Pejak* (Pejak), *Pribina* (Pribić), *Rade* (Radović).²⁰

¹⁷ U popisu Like i Krbave 1712. u Širokoj Kuli zabilježeno je šest kuća Repaca (od toga dvije bezemljaške). U Buniću, odnosno na Ljubovu, u Krbavici, Trnavcu i Debelom Brdu, zatičemo pet kuća Pražića, tri kuće Paripovića i dvije Pribića (PLK, 2003: 105, 114, 121, 126, 128, 363, 366, 369, 370).

¹⁸ Dok u nadimku Kokot i njegovim izvedenicama možemo naslutiti metaforične aluzije na neke elemente ljudske (muške) prirode, Počuča je nadimak koji je mogao nastati od glagola »čukati«, »počukati« u značenju pozivati, vabiti kokoš.

¹⁹ Antroponim Basta dovodi se često u vezu s vlaškim nasljeđem i izvodi iz balkanskog romaniteta (srednjolatiniski *bastasius*, pl. *bastasi*) u značenju »nosač«, »hamal« ili pak u značenju »plandovati«. Bobić možda od alb. *bobë*, »čavka«. Kordić od lat. *chorda*, »kono-pac«, »uže«, »vrpca«; manja je vjerojatnost da je proisteklo iz turcizma, *çorda* – »sablja«. Munjas, s obzirom na nastavak -as, koji se smatra vlaškim (»svi asi su Vlasi«); možda i od glagola »munjati« u značenju »čuliti uši«, »strići ušima«, što također podsjeća na stočarski ambijent, ukoliko ipak nije od pridjeva munjast (budalast). Štakić, također iz balkanskog romaniteta, ako ne i iz albanskog (gegijski *shtang*) u značenju »motka«, »štap«, odnosno u vlaškom kontekstu »pastirski štap« (Skok, I/1971: 117; II/1972: 481, 484; III/1973: 411).

²⁰ Prema odredbama i smjernicama Tridentuskog koncila iz 1563. godine, katoličkoj su se djeci prilikom krštenja trebala davati kršćanska svetačka imena tako da su od toga vremena u katoličkoj sredini narodna imena bila u stalnom opadanju. Koncem XVII. stoljeća kod katolika u Lici još su se tu i tamo mogli naći relikti narodnih imena, uglavnom kod Bunjevaca (Dragan, Miloš, Stojan, Vuk, Vukelja, Vule i slično).

Kokotovići su bili najbrojnije »vlaško pleme« u Kosinju. Uzelci iz Lipova Polja bili su uz Radakoviće početkom XVIII. stoljeća pak najbrojnije prezime u Lici i Krbavi.²¹ Međutim, treba uzeti u obzir da se radilo o više nesrodnih skupina čije je prezime nastalo od učestalog nadimka »uselac« (useljnik, »priselac«).²² Mileusnići iz Mlakve obnašali su dužnost kosinjskih knezova i bili su najimućniji rod među kosinjskim pravoslavicima.²³ Taj rod koji je pripadao vlaškoj eliti, u prekograničnim se migracijskim dinamikama XVII. stoljeća našao u trokutu između Kosinja, Široke Kule i Brloga. Otvoreno je pitanje jesu li Mileusnići zavičajni u Kosinju ili Širokoj Kuli, odnosno povratnici iz Brloga, kako su to pretpostavljali Manojlo Grbić (1891) i Vojin Dabić (2000).²⁴ Premda je prezime Radović dosta frekventno u srpskom prezimničkom fondu, u Lici i Krbavi ih, osim u kosinjskom Kršu, uopće ne nalazimo.²⁵ Karakteristično je i prezime Bunjevčević, nastalo prema etniku Bunjevac koje je kod pravoslavnih doseljenika u raznim dijelovima Karlovačkog generalata bilo dosta učestalo.²⁶ Riječ je o tipičnoj pojavi kad egzogeni element ili u ovom slučaju inovjerni pojedinac, doseljava u drugu sredinu koja mu nadjeva ime prema njegovu

²¹ Prema popisu iz 1712./14. bez Kosinja brojali su 255 članova u 22 domaćinstva. U Mutiliću (5), Metku (4), Smiljanu (3), Širokoj Kuli (3), Perušiću (1), Počitelju (1), Mekinjaru (1), Gračacu (1) (Šarić, 2009: 378).

²² Uzelci su uoči Bečkog rata živjeli i na smiljanskom području u nahiji Novi, bilo ih je među Vilićanima u Otočackoj kapetaniji (Doljani i Podum), a zabilježeni su i među Morlacima u Ravnim kotarima.

²³ Tako je Simo Mileusnić, knez u Vlaškom Kosinju, 1746. godine posjedovao 121 jutro zemlje, dok je prosječan krajiški posjed u selu iznosio 13,5 jutara (Dabić, 2000: 279).

²⁴ Manojlo Grbić je smatrao da je kosinjski knez Vujasin Mileusnić u kolovozu 1690. godine predvodio naseljavanje 40 pravoslavnih obitelji u Široku Kulu. Vojin Dabić pak tvrdi da je »povratak 40 srpskih porodica u Široku Kulu organizovao iste godine njihov knez Vujasin Mileusnić, koji je, pošto su ga zarobili otočacki krajišnici 1685. godine, živio sa svojim Širokokuljanima u zbegovima oko Brloga«. Međutim u konfirmacijskom pismu od 12. kolovoza 1690. godine ne navodi se otkud dolazi knez Vujasin i otkuda dovodi svoje useljenike (»... zato dojde predame knez Vujasin Mileusnić z ostalimi nikojimi Vlaškimi sinmi, preporučujući se i proseći, da bi im dal slobodu u konfinu Široko Kulskom naseliti se za njihovu vernu službu, obligajući se, da i u napridak hote verno i pošteno cesarovoj svitlosti i polig zapovidi glavarov svoju dužnost obvršavati«). Stjepan Pavičić je analizom prezimena Vlaha Kuljana zaključio da je Vujasin Mileusnić u Široku Kulu doveo obitelji s krajiškog područja oko Otočca, Brloga i Brinja. Ogranak iz Brloške Dubrave bio je još i 1910. godine najveći među Mileusnićima u cijeloj Lici. Što se tiče Mileusnića u Širokoj Kuli, i ondje su pripadali seoskim starješinama. U popisu iz 1712. spominju se knez Bogdan Mileusnić, zastavnik Mitar Mileusnić i serdar Vukosav Mileusnić. Ukupno ih je bilo u 13 kuća (Grbić, 1891: 74; Dabić, 2000: 122; Pavičić, 1962: 189; Grujić, 1917; PLK, 2003: 363–365, 367–368).

²⁵ Prema usmenoj predaji Radovići su podrijetlom iz Crne Gore.

²⁶ U XVI. stoljeću susreće se kod pravoslavnih Vlaha naseljenih u Marindolu u Beloj krajini, a u XVII. stoljeću u Moravicama, Plaškom i Primišlju.

podrijetlu.²⁷ O Munjasima iz Mlakve, koji su bili doseljenici, zapravo najviše i znamo. Pripadali su vlaškoj grupi *Usoraca* iz Petrova Sela kod Bihaća koja je 1639. godine prebjegla u Vitunj kod Ogulina. Dio ih je nešto kasnije preselio u Gornje Dubrave i Popovo Selo na bosiljevskom vlastelinstvu grofova Frankopana. U bosiljevskom urbaru iz 1650. godine spominju se *Hodak Munjasović* u Popovom Selu i *Vukadin Munjasović* u Vitunju (HU, I/1894: 348). Bili su frankopanski podanici sve do 1670. godine kad su ta područja uključena u Ogulinsku kapetaniju. Okolnosti njihova doseljavanja u Kosinjsku dolinu nisu nam pobliže poznate, ali znamo da se dugo očuvala povezanost ogranaka ogulinskih i kosinjskih Munjasa koji slave sv. Đurđa kao krsno ime (Grujić, 1917: 282).

OGULINSKI HRVATI

Hrvatski krajišnici iz Ogulinske kapetanije 1689. godine naseljeni su u Donjem Kosinju na sjevernom rubu doline koju danas čine zaseoci Sveti Ivan, Draškovići, Selište, Rudine, Klobučari, Goljak. Radilo se o hrvatskom čakavskom stanovništvu, seljacima-vojnicima koji su se tijekom XVII. stoljeća grupirali oko krajiških utvrda u Ogulinu, Oštarijama i Modrušu. Neka čakavska obilježja njihova govora do danas su se sačuvala u zaseocima Goljak, Rudinka i Selište (»Selišće«) (Moguš, 1997: 179; Kurteš, 2023: 23–36). Etnodemografska struktura tih Hrvata, koja se formirala tijekom prve polovine XVII. stoljeća, pokazuje trojni karakter. Činili su je modruški starosjedioci, doseljenici i/ili povratnici iz Vinodola i Kranjske, te pojedini ogranci uskočko-vlaških seobnih struja, uglavnom preseljenika iz Senja. U gotovo svakom hrvatskom naselju u Karlovačkom generalatu XVII. stoljeća, u većem ili manjem postotku, susrećemo asimilirane kranjske i uskočko-vlaške elemente koji su imali važnu ulogu u regeneraciji hrvatskog stanovništva (Šarić, 2009: 347). Od starosjedilačkog i novopridošloga katoličkog elementa formirao se jedan specifičan pojačani sociokulturni tip stanovništva koji je utkao sebe u ono što će Milan Marijanović nazvati »ličkim tipom krajiškog društva« (Marijanović, 1913: 163).

Ogulin se počeo formirati oko 1500. godine kad je knez Bernardin Frankopan dao sagraditi novi kaštel iznad ponora rijeke Dobre (Đulin ponor) koji je trebao preuzeti obrambenu ulogu Modruša i spriječiti osmanske pljačkaške upade koji su se najčešće koristili ogulinsko-plašćanskom dolinom kao ko-

²⁷ Iznimka su katolici Bunjevčevići u Prozoru kod Otočca. Prezime je moglo nastati istom egzogenom logikom, ako nije riječ o konvertitima s pravoslavlja.

ridorom prema Gorskom kotaru i Kranjskoj. Pravi uspon doživljava međutim pod vojnokrajiškom upravom. Oko 1564. postaje središtem kapetanije, a početkom XVII. stoljeća pristupilo se obnovi utvrde i proširivanju naselja što su financirali kranjski i koruski staleži (Magdić, 1926/1996: 74; Holjevac, 2012: 31). Radilo se o naselju nastalom okučivanjem plaćenih i neplaćenih vojnika koje je do 1640-ih već brojalo 80-ak kuća. U jednom izvješću Vuka Frankopana Tržačkog iz 1640. godine stoji da su u Ogulinu većinom doseljenici iz »Kranjske, Vinodola i drugih mjesta«. ²⁸ Iz Senja je 1618. godine preseljeno u Ogulin i nešto uskočkih obitelji. ²⁹ Nakon dugogodišnjeg spora Vuk II. Krsto Frankopan 1668. godine oslobodio je za sva vremena stanovnike i vojnike u Ogulinu tlake, a mjestu su podijeljene povlastice koje su ga izdigle u rang slobodnoga krajiškog naselja. Sredinom i u drugoj polovini XVII. stoljeća ogulinski su se krajišnici okučili i oko utvrda u Oštarijama i Modrušu gdje su ranije držali straže, obrađivali zemlju i napasali stoku. Krajem XVII. stoljeća Ogulinska je kapetanija bila najprostranija i najgušće naseljena kapetanija Karlovačkog generalata koja je 1699. godine brojila 5791 stanovnika (Dabić, 2000: 121). Zbog agrarne prenaseljenosti došlo je do iseljavanja dijela ogulinskog stanovništva, naročito u Srijem, a u manjoj mjeri u Liku. Osim u Donji Kosinjski, naseljavaju se i u Budak, Novi i Ribnik. ³⁰

Spomenuti Mihalj Špoljarić nije bio samo predvodnik naseljavanja katolika u Kosinjsku dolinu, nego su Špoljarići bili i najbrojnije hrvatsko »pleme«. Uoči Bečkog rata nalazimo ih kako među hrvatskim krajišnicima u Ogulinu tako i među tzv. »fužinarima« u Čabru na tada već bivšem posjedu Zrinskih u Gorskom kotaru. ³¹ Etimološki gledajući, prezime je nastalo prema zanimanju koje se odnosi na bravarski obrt koji je bio razvijen u čabarskim ljevaonicama i kovačnicama. ³² Premda se Špoljarići u Ogulin pojavljuju nešto poslije 1633. godine, izgleda da su brzo stekli ugledan položaj među pla-

²⁸ »Die vorgenden jär haben sich nach und nach von allerhandt lumpengesindl, welches irer schulden oder andern beesen stükhen halber aus fesindl, velches irer schulden oder andern beesen stükhen halber aus Crain, Weinthaln und adern orthen entlauffen müssen...« (SKH, II/1885: 228).

²⁹ To se vidi po ogulinskim prezimenima kao što su Boban, Klišanin, Pađen, Rubčić, Stipetić koja nalazimo u popisima senjske posade u XVI. stoljeću.

³⁰ Antončići, Crnkovići, Pavletići, Pavlići i Šutići u Budaku. Cindrići, Pađeni i Štimci u Novom. Cindrići, Grgurići, Luketići, Mihaljevići i Palijani u Ribniku gdje je 1712. godine upisan i stanoviti *Mathe Ogulinacz* (PLK, 2003: 307–310, 333–340, 371–374).

³¹ U Čabru se 1672. godine kao zidar ljevaonica (*muratus et pro fabris*) spominje *Thomas Spolar* (Povijesni spomenici, I/1974: 150).

³² *Spolar* – bravar, ostrugar (*faber serrarius*). I prezime Šporčić (*sporer*) istoga je postanka (Mažuranić, II/1922: 1430).

ćenom vojnom posadom.³³ Naime, u izaslanstvu ogulinskih krajišnika koje se uputilo u Graz 1640. godine da bi pred Ratnim vijećem branili »ogulinsku općinu« (*die zu Ogulin wohnende gemain*) u sporu s ogulinskim kapetanom i doseljenim Vlasima zbog korištenja zemlje u Vitunju, uz Vuka i Juru Cindrića, članove poznate povlaštene ogulinske obitelji, nalazio se i Mate Špoljarić (SHK, II/1885: 235). Može se pretpostaviti da je krajem XVII. stoljeća većina ogulinskih Špoljarića iselila u Liku jer se u ogulinskom kraju od popisa 1699. godine više ne spominju, dok su se u Gorskom kotaru značajnije održali u Starom Lazu (Burić, 1979: 49). Špoljarići su zauzeli ponajbolju zemlju u Bakovcu i Gornjem Kosinju i u međuvremenu se razvili u brojne ogranke.³⁴ Među hrvatskim ogulinskim doseljenicima ističu se i Draškovići, po kojima je i prozvan donjokosinjski zaseok u blizini Kloštra. Drašković je bio vrlo raširen antroponim u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. Nalazimo ga među plemstvom (poznata plemićka obitelj Drašković iz okolice Knina, niže plemstvo ili *hiža* Draškovića u Buškoj župi), među kmetovima u Omišlju na otoku Krku kao i 1486. godine na modruškom vlastelinstvu.³⁵ Vjerojatno od modruških Draškovića vuku podrijetlo i ogulinski i bosiljevski Draškovići u XVII. stoljeću.³⁶ U popisu ogulinske posade iz 1633. godine spominje se jedna kuća Draškovića, a na tom području njihovi rodovski ogranaci naročito će se razviti u Svetom Petru i Cerovniku (Dabić, 2000: 85; Gračanin, 2007: 305–306). Majetići su starinom iz Like koji su se pred osmanskim upadima i osvajanjima sklonili preko Kupe u Kranjsku, na kostelsko, kočevsko i belokranjsko područje. U Kostelu se prvi put spominju 1531. godine (Južnič, 2001: 41). U XVII. stoljeću dio se povratio u Hrvatsku i naselio u okolici Vrbovskog (sela Jablan, Senjsko, Donja Dobra),³⁷ a neki će se priključiti vojnoj posadi u Ogulinu odakle i doseljavaju u kosinjski kraj (Gračanin, 2007: 362). Donjokosinjski Jugovići starinom su iz bihačkog kraja. U popisu konjanika i pješaka u Bihaću, Ripču i okolnim gradovima iz 1540. godine spominje se

³³ Opunomoćenik kraljevskog fiska Franjo Špoljarić koji je provodio zapljenu imovine Zrinskih i Frankopana u Gorskom kotaru i Pokuplju po njihovu uhićenju 1670. godine, nije stajao ni u nikakvoj vezi s ogulinskim Špoljarićima. Radilo se o pripadniku plemićke loze Špoljarić-Kusić iz Međimurja.

³⁴ Prema popisu stanovništva 1910. godine, Špoljarići su bili najbrojnije prezime u Kosinjskoj dolini, bilo ih je ukupno u 83 »numera«.

³⁵ U modruškom urbaru zabilježeno je sedam kmetskih kuća Draškovića u selima Grabrk (Jakov i Juraj), i Suglici kod današnjeg Ogulina (Juraj, Kirin, Luka, Tomić, Vale) (HU, I/1894: 74–76).

³⁶ U urbaru vlastelinstva Bosiljevo iz 1650. godine zabilježene su dvije kuće Ivana i Jurke Draškovića u Vodenoj Drazi (HU, I/1894: 313).

³⁷ Danas mala čakavska oaza u istočnom dijelu Gorskog kotara (Burić, 1979: 154–155).

Pavko Jugović (*Pavko Jugouitch*).³⁸ Prebjegli su u Kranjsku i naselili se na kostelskom vlastelinstvu. Odatle će u XVII. stoljeću prijeći na brod-moravičko vlastelinstvo u Gorskom kotaru (Turni, Sleme) (Burić, 1979: 120) te okolicu Ogulina, da bi već sljedeći naraštaj 1689. godine odselio u Donji Kosinj. Prezime Šop u Donjem Kosinju inačica je prezimena Čop koje se pojavljuje u ogulinskom kraju i Gorskom kotaru. Zajedničkog su postanka, a dolazi od nadimka za čovjeka koji nosi perčin.³⁹ Šopi/Čopi su vjerojatno potomci hrvatskih izbjeglica u Kranjskoj gdje su i zaradili taj nadimak i svoje novo prezime.⁴⁰ Prvi put ih nalazimo 1570. godine u Gerovu, a nešto kasnije u Čabru (Burić, 1979: 84–85). U prvoj polovini XVII. stoljeća prelaze u Lokve na brod-moravičkom vlastelinstvu i dolaze u ogulinski kraj gdje ulaze u vojnu službu. Ogulinskom strujom doseljenika 1689. godine stižu i u Kosinjsku dolinu. U starom kraju najviše ih je ostalo u Modrušu kod Ogulina te u Gerovu i Lokvama u Gorskom kotaru (Gračanin, 2007: 298–299; Burić, 1979: 48, 84–85). Štimci su vjerojatno starinom iz Vinodola čije je prezime nastalo iz funkcije *štimadura* – seoskih procjenitelja, koji se kao termin pojavljuje u glagoljskim ispravama vinodolskih i kvarnerskih općina.⁴¹ Matični kraj Štimaca je zapadno od Delnica, naročito u Crnom Lugu i Mrzlim Vodicama gdje su ih vjerojatno naselili grofovi Zrinski. Prvi put ih na području delničke »sudčije« nalazimo 1649. godine (Leonard Štimac), a kasnije se spominju i u Čabru. Jedan ogranak se u XVII. stoljeću iselio u ogulinski kraj, najviše u Modruš gdje su ušli u krajišku službu. Iz Modruša se i doseljavaju u Donji Kosinj (Butina, 1997: 241; Gračanin, 2007: 438–439). Inače i ogulinska i goranska struja Štimaca u značajnoj je mjeri sudjelovala u naseljavanju Like krajem XVII. stoljeća.⁴² Crnkovići su potomci odbjeglih Hrvata u Kranjskoj.⁴³ U ka-

³⁸ Jugoviće kasnije kao kmetove nalazimo u selu Hrastje na jastrebarskom vlastelinstvu grofova Erdödyja, a u urbaru za Švarču kod Karlovca iz 1652. godine u selu Galovićevo zabilježen je izvjestan *Vrane Jugac*. Među hrvatskim i uskočkim prebjezima u južnoj Kranjskoj u XVI. stoljeća nalazimo i prezimena *Jusine*, *Jusinich*, *Jug* (Južina, Južinić, Jug). Stanko Južnič za sve njih smatra da su bili hrvatskog i uskočkog podrijetla (SHK, III/1889: 397; HU, 1894: 376; Južnič, 2001: 1–54).

³⁹ Njem. *schopf* – perčin, kika; *zopf* – pletenica.

⁴⁰ Valvasor u svom opisu naroda u Kranjskoj ističe da Hrvati za razliku od pravih Kranjaca i njemačkih Kočevara, puštaju perčin (»šop«), briju brade i puštaju duge brkove nalik na Perzijance i turske janjčare »što im čini čast«. O tome više u nastavku teksta.

⁴¹ Štimadur od tal. *stimare* – cijeniti, procjenjivati (usp. Mažuranić, II/1922: 1432–1433). Neki smatraju da je prezime moglo nastati i od njemačkog *stimmen* – ugađati, uskladiti.

⁴² Osim u Donjem Kosinju, Štimci su prema popisu iz 1712. godine živjeli još u: Novom (3 kuće), Perušiću (2), Ribniku (2) te po jedna kuća u Budaku, Mušaluku, Pazarištu i Brušanima.

⁴³ Vasja Butina i Stanko Južnič Crnkoviće naseljene u Kostelu uvrstili su među uskoke (Butina, 1997: 14).

snom srednjem vijeku to prezime u inačicama Crnković/Črnković nalazim u Pounju i Pokuplju.⁴⁴ Zbog osmanske prijetnje izbjegli su u Kranjsku i 1531. godine zatičemo ih u Kostelu (Butina, 1997: 14). Početkom XVII. stoljeća naseljeni su na brod-moravičkom vlastelinstvu u Čučku (*Juricza Chernkovich* 1650.), Dragama (Lovre Crnković, 1657.), Brod na Kupi (*Michael Chernkouich*) (Burić, 1979: 79). Naknadno će se jedan od ovih ogranaka naseliti u Mrkopalj gdje se i najviše razvio ovaj rod. U XVII. stoljeću pojedini ogranaci goranskih Crnkovića ulaze u vojnu službu Ogulinske i Tounjske kapetanije (Ravnice, Skradnik) (Gračanin, 2007: 296–297). Krajem stoljeća kao i kod Štimaca, u značajnoj mjeri sudjeluju u naseljavanju Like, pri čemu je ogulinski ogranak bio znatno manji od goranskog.

Osebjuno prezime Sigurnjak bilo je i ostalo specifično samo za Donji Kosinj. Nemoguće mu je pobliže odrediti podrijetlo osim što znamo da na kosinjsko područje dolaze kao ogulinski krajišnici.⁴⁵ Možda bismo ih mogli povezati sa senjskim uskočkim preseljenicima koji se naknadnim iseljavanjem u Donji Kosinj nisu održali u Ogulinu. Slično je bilo i sa Šutićima koji u taj kraj također dolaze kao ogulinski krajišnici.⁴⁶ Na širem ogulinskom području nalazimo više prezimena izvedenih iz korijena -šut koja su različita prema svom nastanku i pripadnosti.⁴⁷ Za prezime Rast možemo pretpostaviti da je starinom iz Vinodola, odnosno Tripnja odakle su se preselili u Ogulin, a krajem XVII. stoljeća u Donji Kosinj. I kosinjski Benčići vjerojatno su podrijetlom iz Primorja ukoliko se ne radi o ozaljskom ogranaku.⁴⁸ Posebnost

⁴⁴ Prezime Črnković spominje se 1461. godine u Skradu na Kupi, a 1514. u okolici Kladaše izvjesni Benko Crnković (Gračanin, 2007: 296).

⁴⁵ Jedan manji ogranak Sigurnjaka živio je u Brlogu kod Otoča, ali ne znamo jesu li se ondje izravno naselili ili su se naknadno priženili iz Donjeg Kosinja (slično kao i s Klobučarima u Kumpulju).

⁴⁶ U isto su se vrijeme naselili u Budak i Perušić.

⁴⁷ Za Šute iz Tounja i Šuteje iz Severina na Kupi drži se da su bili kočevskog podrijetla. Prvi su se uključili u krajišku vojnu službu u Tounju, a drugi se spominju od 1660. godine kao kmetovi u Zapeću na severinskom vlastelinstvu. Šutilovići su se 1544. godine naselili na ribničkom vlastelinstvu grofova Zrinskih (Prilišće, Rosopojnik, Vukova Gorica). Bili su to katolički Vlasi koji su se doselili iz Muškovaca kod Obrovca. Među njima spominje se i glagoljaški (»ilirski«) svećenik Grgur Šutilović. U urbaru za ozaljsko vlastelinstvo iz 1642. godine spominju se pak kmetovi Grgo i Miho Šut. Povijesno gledajući, najviše podataka o Šutićima imamo za biokovsko područje, a i smatra se »starim biokovskim plemenom« iz zagvoškog kraja. Odatle su se raselili u Zmijavce kod Imotskog te u Gradac, Podgoru i Gornja Brela u Makarskom primorju. Ne bi trebalo isključiti ni mogućnost da su i Šutići uskočkim »kanalima« pridošli u ogulinski kraj (usp. Šutić, Ujdurović i Viskić, 2000; Vrčić, 2020).

⁴⁸ U urbaru ozaljskog vlastelinstva iz 1642. godine u Pribiću je zabilježen *Matijac Benčić* (HU, I/1894: 299). Prezime je moglo proisteći i od Benić kojih je bilo na modruškom u XV. i bosiljevskom području u XVII. stoljeću. Inače to je prezime vrlo rašireno u Istri.

među donjokosinjskim Hrvatima predstavljaju Sokolići čija je rodovska jezgra u Novom Vinodolskom. Oni pripadaju malobrojnim senjskim krajišnjicima koji doseljavaju u Kosinjsku dolinu.⁴⁹

KRANJSKI HRVATI

Doseljenici iz Gorskog kotara ili »s granica Kranjske« u oko četrdesetak obitelji naselili su 1689. godine zemljište duž potoka Bakovca sve do njegova ušća u Liku, odnosno prostor današnjega Gornjeg Kosinja sa zaseocima Sušanj, Podjelar, Poljanka i područje Bakovca i njegove zaseoke Ribnik i Ruju.⁵⁰ Senjski biskup Martin Brajković u svom pismu hrvatskom banu Adamu Batthyanyiu iz 1702. godine za ovu grupaciju ličkog stanovništva kaže: »(...) Četvrti je narod onaj koji iz obližnjih područja Kranjske dolazi da bi se naselio u krajevima Like i zato ih drugi zovu Kranjcima, a oni sami sebe nazivaju Hrvatima, za razlikovanje od ostalih. Taj je narod bio vičan seljačkom plugu, ali se baš ne ustručava svome posjedu pridodati ono što je odvojeno od njegova, što je tuđe. Kada se ti ljudi pobune, vrlo su zločesti, no u Lici nije bilo za to primjera« (SHK, III/1889: 216). O problematici kranjskog etnika u Lici već je dosta pisano (Sladović, 1856; Lopašić, 1888; Pavičić, 1962; Moačanin, 1986; Andrić, 2001; Petrić, 2009; Šarić, 2009). Kranjska je nominacija, kao što se vidi iz Brajkovićeva pisma, nosila dvostruko značenje. Kao prvo, oni su u očima drugih u XVII. stoljeću percipirani kao Kranjci, dok su sami sebe smatrali Hrvatima. Taj je identitetski dualizam posljedica složenih migracijskih i etnokulturnih procesa u hrvatsko-kranjskom pograničju u gornjem Pokuplju u XVI. i XVII. stoljeću. I Johann Weikhard Valvasor u svojoj čuvenoj *Slavi vojvodine Kranjske* iz 1689. godine ističe da stanovništvo tzv. »Srednje Kranjske«, odnosno južne Kranjske u najvećem broju čine »kranjski Hrvati« (*diese unsere Crainerische Crabaten*) čiji su jezik, nošnja, običaji i navike hrvatski (Golec, 2018: 21). Radilo se o potomcima odbjegloga hrvatskog stanovništva u Kranjskoj iz XVI. stoljeća.⁵¹ Zbog toga je opravdanije taj dio kosinjskog katoličkog stanovništva u predmodernom smislu nazivati »kranjskim Hrvatima« bez obzira na to što je među njima bilo i nešto slovenskih i njemačkih elemenata. Kao drugo, treba razlikovati

⁴⁹ Sokolići su se u većem broju naselili u Budaku i perušičkoj Karauli.

⁵⁰ Jedan manji dio naselio se i među Ogulince u Donjem Kosinju.

⁵¹ Fedor Moačanin u svojoj je raspravi o Kranjcima u Lici razriješio »engimu« tog etnika došavši do zaključka: »Preostaje nam jedina logična hipoteza da su lički 'Kranjci' Hrvati, povratnici iz tadašnje vojvodine Kranjske. Pri tome nije bitno jesu li oni neposredno došli u Liku iz Kranjske ili su usput neko vrijeme prije doseljenja boravili i u Hrvatskoj« (Moačanin, 1986: 9).

uže i šire kontekste uporabe kranjskog etnika u samoj Lici. Kranjce u užem smislu predstavljaju upravo ti doseljenici iz Gorskog kotara, riječ je o zavisanom seljaštvu koje je Unutarnjoaustrijska komora počela naseljavati u Lici uvodeći ondje svoje komorsko uređenje. U širem smislu taj je etnik, naročito kod pravoslavnog stanovništva Like i Korduna, postao općom oznakom za katolike u Karlovačkom generalatu.⁵² Riječ je o generalizaciji koja je nastala iz snažne vojno-obrambene upućenosti i povezanosti Hrvatske krajine i Kranjske u ranom novom vijeku, u kojoj je pogranični pojas Karlovačkog generalata funkcionirao kao »predstraža Kranjske«. Ta je realnost utjecala i na prekogranične predodžbe »Turaka« i »Vlaha« koji su katoličke krajišnike s druge strane granice, kao i one u kranjskom zaleđu, poistovjetili s »Kranjcima«.⁵³ Tomu je svakako pridonijela i činjenica što su prilikom obnove Karlovačkog generalata u XVII. stoljeću u katolička naselja podjednako useljavali hrvatski i kranjski (kranjsko-hrvatski) povratnički elementi.

Etnokulturna struktura kranjskih Hrvata u Kosinju također je bila složena i gotovo identična ogulinskim Hrvatima. Ukratko, predstavlja presliku u malom one strukture koju Valvasor daje u svom opisu južne Kranjske gdje razlikuje četiri naroda: »Kočevare«, »Uskoke ili Vlahe«, »Hrvate« i »prave Kranjce« (Golec, 2018: 80). Radilo se agrarnoj populaciji naročito vještoj u seoskim i manufakturnim obrtima, koje su kao *kajžari*, *kočari* ili *bajtari* donijeli iz Kranjske.⁵⁴ Bili su nositelji kulturnih elemenata panonskog i istočnoalpskog areala s natruhama dinarskih elemenata, pravi svijet legendarnog Petra Klepca koji utjelovljuje snagu, marljivost i upornost goranskog gorštaka.⁵⁵ U XVII. stoljeću govorili su jednim prijelaznim čakavsko-kajkavskim

⁵² Katolički Bunjevci u Lici također ističu svoju posebnost i različitost u odnosu na Kranjce.

⁵³ Hrvoje Petrić po pitanju kranjskih auto- i heteropredodžbi također pristupa dvojako: »Može se to ime ticati skupine stanovnika koji se kulturom i govorom razlikuju od susjeda koji su Hrvati kao i oni. Susjedi koji nisu Hrvati, pojavu vide dvojako: Kranjcima zovu određene grupe Hrvata, zbog njihovih osobina, no Kranjcima zovu i sve Hrvate katolike u svojoj okolini. Pitanje je još kako sami Kranjci to ime primaju. Po nekima oni i sami sebe tako zovu, po drugima ime je zazorno i podrugljivo« (Petrić, 2009: 396).

⁵⁴ »Kajža«, »koča« ili »bajta« bile su kućice, drvene kolibe s malo zemlje. Kajžari čiji broj u Kranjskoj XVI. stoljeća neprestano raste, nisu mogli živjeti od svoga sitnog posjeda pa su se preorijentali u različita zanimanja: bave se sječom drva i drvodjelstvom, proizvode ugljen za potrebe rudarskih topionica, specijaliziraju se kovačkom i talioničarskom (»fužinarskom«) obrtu. Bave se i drugim obrtima – tkalačkim, klesarskim, lončarskim. Vremenom sve više prelaze na trgovačku aktivnost i transport robe (kirijaštvo) između sjevernojadranskih luka i unutrašnjosti. U XVIII. stoljeću Gorski kotar i Vinodol postat će čuveni po svojim *kirijašima*, *kircima*, *furmanima*.

⁵⁵ O Petru Klepcu i legendama vezanim za njegov lik više u: Hirc (1891: 146–149). Inače, naziv Gorski kotar u uporabi je tek od 1778. godine kad je carica-kraljica Marija Terezija u sklopu Severinske županije osnovala posebnu administrativnu jedinicu ili »treći kotar«

idiomom koji će se vremenom u Kosinjskoj dolini pod utjecajem štokavskog susjedstva znatno izmijeniti te će od njega ostati tek tragovi, npr. stara akcentuacija.⁵⁶ O njihovu idiomu bit će više riječi u nastavku teksta.

Subetnija kranjskih Hrvata, kao što vidimo, postupno se formirala tijekom XVI. i XVII. stoljeća na područjima južne Kranjske ili kako je Valvasor naziva »Srednja Kranjska« koja je obuhvaćala područja Kočevskog, Kostela, Suhe krajine, Bele Krajine i Gorjanaca (Žumberak).⁵⁷ Radilo se o područjima od desetak većih i manjih uglavnom založnih vlastelinstava koja su se nakon osmanskih pustošenja počela u trećem desetljeću XVI. stoljeća demografski obnavljati.⁵⁸ Procjenjuje se da se 1520-ih godina u južnim rubovima Kranjske prostirao širok pojas opustjelog tla koji je obuhvaćao čak od 40% do 60% zemljišta (Štih i Simoniti, 2004: 213). Hrvatske izbjeglice i prebjezi iz područja Modruša, Vinodola, Like, Bužana, Krbave, Pounja počeli su pristizati u Kranjsku još krajem XV. stoljeća da bi useljavanje u prvoj polovini XVI. stoljeća kulminiralo. Povoljnu okolnost za te migracije predstavljala je i činjenica da je rijeka Kupa od 1527. godine postala tek »unutarnja granica« između zemalja krune sv. Stjepana i Rimsko-njemačkog carstva (Golec, 2018: 50). Iseljavanje je uzelo tolike razmjere da je Hrvatski sabor u Topuskom 1536. godine zatražio od kralja Ferdinanda I. da spriječi organizirano odvođenje hrvatskih kmetova u Kranjsku. U tome je međutim sudjelovalo i samo hrvatsko plemstvo poput Zrinskih, Frankopana, knezova Blagajski, Erdödyja, Lenkovića, Jurišića, Kobasića, Gusića, Tadiolovića i drugih, koji su povremeno ili za stalno držali posjede u Kranjskoj i ondje dovodili podložnike sa svojih ugroženih i devastiranih posjeda u Hrvatskoj. Neke će od tih plemićkih obitelji preuzeti i kranjski indigenat. Hrvatski doseljenici

---

poznatiji kao *Processus montanus*, tj. Gorski kotar (Kruhek, 1981: 65). Kosinjani koji su se u Liku doselili gotovo stoljeće prije, nisu imali nikakvu predodžbu o »goranstvu« i goranskom zavičajnom identitetu, koji nikad u njih nije ni postojao. Riječ je o naknadnoj konstrukciji u literaturi.

⁵⁶ »U prvom redu pod govorne utjecaje potpali su Gorani koji su svoja naselja osnovali raštrkano među onima drugoga govora ili pored njih. Ta su naselja mogla biti skupna i veća ili pojedinačna i manja. Ona prva održala su se i dulje, ona druga podlijegala su brže. Već u toku 19. stoljeća Gorani su južno do Gacke primili štokavski govor zadržavši svoju ikavsku zamjenu i primivši novu akcentuaciju... Tako su štokavci postali Gorani u Kosinju Donjem i Gornjem...« (Pavičić, 1962: 292). Može se reći kako su se kosinjski Kranjci u Lici vremenom poštokavčili, tako su se njihovi daleki rođaci u Gorskom kotaru nakon novoga migracijskog vala iz Kranjske u XVIII. stoljeću dodatno učvrstili u kajkavštini.

⁵⁷ Valvasor je dijelio Kranjsku na pet dijelova (petine): Gorenjska, Dolenjska Srednja Kranjska, Notranjska, Kras i Pivka. Srednja Kranjska je činila »treći dio petine«.

⁵⁸ Riječ je o vlastelinstvima Kočevje, Kostel na Kupi, Poljana, Ribnica, Turjak, Vinica, Gradac, Krupa, Črnomelj i Metlika. Za našu temu važno je i vlastelinstvo Lož (Loška dolina) koja već pripada Notranjskoj i donekle Mehovo u Dolenjskoj.

koji nerijetko na svojim novim staništima dobivaju i prezimena prema zemlji ili zavičaju svoga podrijetla (*Krabat, Hrobat, Krbavac, Brinjac, Cetina* ili *Četina*)⁵⁹ preplavili su pogranično područje južne Kranjske u XVI. stoljeću dajući im snažno hrvatsko etnokulturno obilježje, naročito u Beloj krajini i području Kostela na Kupi.⁶⁰ I slovenski autori priznaju da u ranom novom vijeku gornji tok Kupe nije označavao etničku granicu između hrvatskog i slovenskog stanovništva već samo državnu.⁶¹ O tome autentično svjedoči i onodobni suvremenik Valvasor u već spomenutoj *Slavi vojvodine Kranjske* iz 1689. godine gdje je zapisao: »Pobrežje, Vinica, Kostel, Črnomelj, Metlika i uopće sva mjesta ovuda naokolo, kako ih prikazuje crtež Kupe, imaju hrvatski jezik, nošnju, običaje i navike, stoga im je i ime Hrvatska zajedničko s pravom, stvarnom Hrvatskom, s kojom djelomice i neposredno graniče, a djelomice ih od nje dijeli Kupa« (Valvasor, 1984: 127). U nastavku kaže da je njihov jezik »pravi hrvatski koji se od kranjskog unekoliko razlikuje« (Valvasor, 1984: 127). Valvasor donosi i cijeli niz zanimljivih etnografskih zabilješki u kojima Hrvate jasno razlikuje od susjednih Kranjaca (tzv. *Črni Kranjci*) i Kočevara. Opisuje da žive u slabim i skromnim drvenim kućama, šišaju kosu, ali puštaju perčine (*šop*), briju brade za razliku od Kranjaca i puštaju duge brkove nalik na Perzijance i turske janjičare »što im čini čast« (Valvasor, 1984: 127). Vješti su ratnici i slavni vojnici »kao i njihovi susjedi i rođaci, stanovnici Hrvatske«. Muškarci imaju običaj igranja nekog plesa sa sabljama, a u žena je vrlo raširen običaj oplakivanja i naricanja za pokojnikom što je Valvasor okarakterizirao kao »glupi običaj ispraćanja umrlih« (Valvasor, 1984: 128–129). Hrvati u Kranjskoj se od Uskoka ili Vlaha razlikuju vjerom i donekle jezikom, ali im je »nošnja vrlo slična kao i sklonost ratovanju« (Valvasor, 1984: 12).

Kad Valvasor govori o hrvatskom jeziku u Kranjskoj, onda je očito riječ o idiomu koji danas najbliže odgovara čakavskom, što samo znači da je koncem XVII. stoljeća čakavština bila još dobro sačuvana među kranjskim Hrvatima. Iseljavanja, preseljavanja i doseljavanja u područjima oko Kupe potrajala su nekoliko stoljeća, što se snažno odrazilo i na etnokulturnu, pa i dijalektalnu, šarolikost koja i danas obilježava te krajeve s obje strane rijeke. Iz višestoljetnoga jezičnog kontakta nastali su posebni »miješani« ili »prijelazni« tipovi, hrvatsko-slovenski odnosno čakavsko-kajkavski i kaj-

⁵⁹ Također i *Bošnjak, Bošnjak, Vošnjak* ili primjerice u Hrvatskoj selo Bosanci nedaleko Bosiljeva.

⁶⁰ O tome iscrpno u: Golec (2018: 15–99).

⁶¹ »Kolpa v svojem zgornjem toku ni bila nikoli etična meja med Hrvati in Slovenci, čeprav je bila pogosto državna meja. Kostelski priimki, narečje in običaji segajo tudi v Gorski Kotar vse do Delnic in Brod Moravic« (Južnič, 1995: 22).

kavsko-čakavski. Hrvatska useljenička struja naročito je utjecala na formiranje belokranjskih govora i u nešto manjoj mjeri kostelskoga. Hrvatski doseljenički govori posebno su izraženi u srednjobelokranjskom i južnobelokranjskom (»privrškom«) govoru.⁶² Čakavština se do XX. stoljeća najbolje sačuvala u selu Tribuči kod Črnomlja (Lisac, 1997: 117–127). Posljednji govornici čakavskog idioma u tim krajevima nazivani su *čačarji* kao npr. u XIX. stoljeću u okolici Kostanjevice i u Gorjancima na slovenskoj strani Žumberka.⁶³ Jezične promjene značile su i uvod u one identitetske.⁶⁴ Koliko god bili živi prekogranični kontakti i raznolike povezanosti stanovnika s obje strane Kupe, dugovječna hrvatsko-kranjska granica na toj rijeci pokazat će se u konačnici glavnim čimbenikom identitetskog razgraničenja prema političko-teritorijalnom pripadništvu. Prema istraživanjima Borisa Goleca, do uzmaka identiteta u kranjskih Hrvata dolazi u XVIII. stoljeću.⁶⁵ Razlog tomu možda bi trebalo tražiti i u prekidu intenzivnih dvostoljetnih političko-vojnih i socioekonomskih veza vojvodstva Kranjske s Hrvatskom vojnom krajinom do kojeg je došlo nakon 1746. godine i novoga vojnokrajškog uređenja.

Za razumijevanje migracijskog pravca Kranjska → Gorski kotar → Lika u XVII. stoljeću osobito su važna tri područja odnosno vlastelinstva: Kostel na Kupi, Poljane u Beloj krajini i Čabar. Iz tih područja izići će gotovo svi budući rodovi koji će se naseliti u Kosinjskoj dolini koncem XVII. stoljeća. Kostel na Kupi bilo je založno vlastelinstvo na lijevoj obali rijeke koje je u XVI. stoljeću primilo velik broj hrvatskih i uskočkih izbjeglica i preseljenika te će postati demografska baza za ponovno naseljavanje Gorskog

⁶² Samo se za tzv. »šokarske govore« (semički kraj) može reći da su potpuno ili pretežno slovenski, odnosno da u osnovi imaju slovenski razvoj, dok se kod ostalih govora primjećuju više ili manje hrvatske crte. O tome je slovenski dijalektolog Fran Ramovš zapisao: »Šokci pravijo pripadnikom osrednjega in južnega govora 'Hrvati'; tudi sami pravijo da govore na primer u Vinici 'hrvatski', v Nerajcu pa debelo hrvatski« (Lončarić, 1996: 157).

⁶³ Slovenci iz Kostanjevice zvali su stanovnike Oštrca, Črneče Vasi, Vrtače i Vrble »čačarjima« jer su govorili među sobom »ča« (Skok, 1928–1929: 98).

⁶⁴ Povezanost zajednica na društvenoj, gospodarskoj i vjerskoj osnovi djelovala je kao integrirajući faktor između slovenskih katoličkih starosjedilaca i hrvatskih doseljenika u Beloj krajini, što je i dovelo do obostranih prožimanja. To nije bio slučaj s doseljenim krajiškim Vlasima pravoslavicima u Marindolu, Bojancima i Milićima koji su se održali kao pravoslavna i štokavska enklava, stoljećima upućena na bliske im vlaške zajednice na Žumberku i Kordunu.

⁶⁵ »Dok Bela krajina u Valvasorovo vrijeme ostavlja dojam pokrajine sa sasvim hrvatskim obilježjem, a takva je i autoidentifikacija velike većine u njoj rođenih intelektualaca, u 18. stoljeću dolazi do preokreta. Sto godina nakon Valvasora tragovi hrvatskog identiteta jedva su zamjetni, iako se od kraja 16. stoljeća nadalje gotovo ništa nije promijenilo u demografskom ili jezičnom pogledu« (Golec, 2018: 74).

kotara u XVII. stoljeću, u prvom redu brod-moravičkog vlastelinstva koje mu stoji nasuprot rijeke Kupe.⁶⁶ Kostelsko vlastelinstvo zbog osmanskih pljačkaških upada koji su samo tijekom 1528. godine čak četiri puta poharali to područje, za samo je godinu dana (1527. – 1528.) spalo s 300 kmetskih selišta na svega sedam *huba* (Simoniti, 1990: 88–89). U seobnim valovima 1529. – 1530. godine vlastelinstvo je ponovo naseljeno i dobilo svoje novo stanovništvo. Dijelom su to bile hrvatske dobjeglice s juga iz prekokupskih krajeva, a dijelom useljenici sa sjevera iz područja Kočevskog. Novo stanovništvo oživljava tada opustošena sela tog vlastelinstva: Kuželj, Petrina Vas, Potok, Hrib, Tišhenpolj, Vrh, Dren, Nova Sela, Banja Loka, Drežnik, Matvoz, Ribiči, Ajbelj. Već tada u njima nalazimo prezimena novih podanika od kojih će neka u budućnosti dospjeti i do Kosinja.⁶⁷ Novi je migracijski val uslijedio 1531. godine, ovoga puta radilo se o uskočkim vlaškim prebjezima s osmanske granice u zapadnoj Bosni i »turskoj Hrvatskoj« (*vilajet Hrvati*). Vlaški prebjeci iz Glamoča, Unca i Srba bili su mahom pravoslavne vjere, dok je među doseljenicima iz okolice Obrovca i Vrlike bilo i katolika.⁶⁸ U Kostel se konkretno naselila katolička vlaška skupina iz okolice Vrlike (Južnič, 1995: 31). Ivan Kacijaner se tada zalagao za trajno naseljavanje tih ljudi u Kostelu, Poljanama i Osilnici radi obrane Kranjske od osmanskih upada. Godinama su trajale rasprave o njihovu statusu jer su se u međuvremenu bili rasuli po zbjegovima na širokom prostoru od Žumberka na istoku do Pivke i Krasa na zapadu Kranjske. Međutim, novi zakupnik kostelskog imanja Adam Langenmantl usprotivio se 1538. godine trajnom naseljavanju 1000 vlaških uskoka u Kostel i uspjelo mu je pridobiti ih na preseljenje u Belu krajinu i Gorjance. Uostalom i sami su se Vlasi tužili da kod Kostela i Osilnice nemaju dovoljno pašnjaka za svoja stada budući da se radilo o šumovitom kraju (Južnič, 2001: 34). Ipak, ostalo je nešto njihovih obitelji koji su postali podložnici vlastelinstva i koji su se stopili u jedinstveni spoj s tamošnjim doseljenim Hrvatima (Južnič, 2001: 35). Prema podacima iz urbara 1570. godine oko polovine selišta (otprilike 150) već je bilo naseljeno, najčešće dvjema ili s više obitelji koje su u pravilu bile u srodstvu (Južnič, 2001:

⁶⁶ To je ostavilo traga i u antroponimiji Gorskog kotara i Ogulinskog kraja u primjerima prezimena Kostelac, Kostelić.

⁶⁷ Krizmanić, Klemenčić, Delač, Ožanić, Grbac, Colnar, Šuštar, Šnajder, Štefančić, Majetić, Papić, Mlinac, Klarić, Mavrović, Butina, Mihelčić, Jurković, Marinić, Glad, Petran, Klapše, Pelegrić, Hueter (Klobučar), Drvodelar (Južnič, 1995: 42; Butina, 1997: 14).

⁶⁸ Stanislav Južnič (1995: 31) ovako opisuje prebjegle uskoke u Kranjskoj: »Uskoki so bili pravoslavni Srbi iz Bosne in katoliški Hrvati iz Dalmacije, Slavonije in Hercegovine. Bežali su pred Turki na severozahod v upanju na bolj varno življenje. Staroselci soj ih imenovali vlahi, Čiče, morlake, uskoke ali pribege. S seboj so pripeljali družine in živino«.

24). Kostelski kraj je koncem XVI. stoljeća imao pretežno hrvatski karakter. Ribnički župnik i arhiđakon Andrej Šteker u svojoj vizitaciji kostelske župe 1598. godine kaže da se nalazi na »turskoj granici« (*in finibus Turcarum*) i da u njoj žive Hrvati (*non est Gotscheuorum, sed Croatarum*) (Golec, 2018: 88–89). Posebnost kostelske župe bila je i u tome što se pružala i na hrvatsku stranu Kupe gdje se nalazila kapela sv. Petra s grobljem koja je nominalno pripadala Senjskoj i Modruško-krbavskoj biskupiji (Golec, 2018: 90).⁶⁹ Premda je tijekom XVII. stoljeća došlo do velikog iseljavanja u Gorski kotar, Kostelci su svoj hrvatski etnički karakter sačuvali do kraja toga stoljeća. O tome je pisao, kao što je već spomenuto, i Valvasor. U opisu kostelskog dvorca i trgovišta, on dodatno bilježi: »S obzirom na to da s druge strane Kupe počinje prava Hrvatska, u tim su mjestima uobičajena nošnja i jezik već hrvatski« (Golec, 2018: 94).

Drugo značajno vlastelinstvo za našu problematiku su Poljane na krajnjem jugozapadnom rubu Bele krajine. Riječ je također o založnom vlastelinstvu kranjskog »vicedoma«. I ono se, poput Kostela, nalazilo na koridoru osmanskih upada u Kranjsku te je do početka XVI. stoljeća bilo gotovo ispražnjeno.⁷⁰ U prvoj polovini XVI. stoljeća primilo je novo hrvatsko i u manjoj mjeri vlaško-uskočko stanovništvo. Prema urbaru iz 1576. godine bilo je naseljeno 87 od 176 kmetskih selišta (49,4 %) (Kos, I/1991: 42–44). I ovdje su pretežno na jednom selištu živjele po dvije do tri srodničke obitelji istog prezimena. Posljednje veće useljavanje Hrvata u Poljane dogodilo se 1583. i 1584. godine kad su pridošli iz okolice Bosiljeva. Bela krajina i cijela Kranjska mogle su odahnuti tek nakon 1593. godine kad više nije bilo osmanskih zalijetanja u te krajeve. Ubrzo po svršetku Dugog rata 1606. godine započeo je obratan proces. Podložnici vlastelinstva Poljane sad su se počeli iseljavati, odnosno vraćati u opustjele krajeve na desnoj obali Kupe, u bosiljevskom, severinskom i brod-moravičkom vlastelinstvu. Valvasor je i Poljance uvrstio u kranjske Hrvate, a njihov jezik izjednačava s tzv. pravim Hrvatima s druge strane Kupe (Golec, 2018: 20).

Treće važno područje bio je Čabarski kraj. Ono je do sredine XVII. stoljeća politički pripadalo Kranjskoj. Okolica Čabra i Osilnice bili su u sastavu kočevskoga, a Prezid je pripadao loškom vlastelinstvu.⁷¹ Grofovi Zrinski su s

⁶⁹ Inače, sredinom XVI. stoljeća u Kostelu je djelovalo nekoliko protestantskih (luteranskih) pastora (Južnič, 1995: 16).

⁷⁰ Radilo se o naseljima: Stari Trg, Špeharji, Radenci, Prelesje, Kosica, Šimentac, Laze, Poljane (Predgrad).

⁷¹ Gerovski kraj smješten u izvorišnom dijelu rijeke Kupe oduvijek je pripadao Hrvatskoj i u XVI. stoljeću bio je u sastavu vinodolskog vlastelinstva. Upravno je bio vezan za Grobnik.

početkom iskorištavanja rudače oko 1650. godine to područje jednostavno pripojili svomu vinodolskom posjedu.⁷² Nakon otvaranja rudnika i željezarske (»fužinarske«) manufakture, Čabar je postao posebna gospodarska jedinica – »kotar« – u sastavu vinodolskog vlastelinstva kojim je od 1672. godine upravljao poseban »oficijal« (Adamček, 1980: 722). Zrinski su tada u Čabar počeli doseljavati stanovništvo s raznih strana Kranjske i njemačkih zemalja koji su bili vješti u rudarstvu i topioničarskom (fužinarskom) obrtu, naročito pojedince iz rudarskih krajeva Bohinja, Železnika i Idrije (Laszowski, 1923: 44; Riman, 2013: 68). Samim time je i udio, valvasorski rečeno, »pravih Kranjaca« (*rechte Cranier*) ondje bio izraženiji. Etnografska i dijalektološka istraživanja već su potvrdila da su u tom sjeverozapadnom kutu Gorskog kotara izraženiji istočnoalpski tradicijski utjecaji kao i kajkavski dijalekt koji se nadovezuje na susjedne govore u Kranjskoj.⁷³ Ondje su stoga, prema mišljenju Borisa Goleca »okolnosti bile prilično drugačije od onih u Kostelu i njegovu hrvatskom susjedstvu, a uvjeti za širenje hrvatskog imena na kranjsku stranu manje povoljni« (Golec, 2018: 99).

Nakon što se smanjila opasnost od osmanskih upada krajem XVI. stoljeća počeo je obratan smjer migracijskih kretanja u hrvatsko-kranjskom pograničju. Tada su uslijedile povratne migracije i ponovno naseljavanje dotad gotovo posve opustjeloga Gorskog kotara (usp. Kruhek, 1981b: 290–300). Najzaslužniji za demografsku i ekonomsku revitalizaciju tog kraja bili su grofovi Zrinski koji su 1577. godine došli u posjed Vinodola (osim Novog) i Gorskog kotara, dok su obnovu severinskog vlastelinstva vodili Frankopani. Poticali su naseljavanje iz Kranjske nudeći doseljenicima manju tlaku i podavanja, obnavljaju stara i stvaraju nova naselja, organiziraju ekonomski i društveni život, obnavljaju eksploataciju rudnog i šumskog bogatstva, razvijaju trgovinu i promet. Pojačavaju ili podižu kaštele i obrambene kule-osmatračnice (Brod na Kupi, Severin na Kupi, Turni, Gomirje) (Kruhek, 1981a: 51–54). Petar Zrinski prenosi upravu i sudstvo iz vinodolskih središta Bribira, Hreljina i Grobnika u Brod na Kupi, Čabar i Gerovo (Kruhek, 1981a: 53). Najviše doseljenika dolazilo je sa susjednog područja Kranjske, a znatno manje iz Primorja. Među kranjskim doseljenicima, kao što smo

Teško je stradao od osmanskih pljačkaških upada, tako da je ondje 1558. godine živjelo samo 17 obitelji, iako je tu nekad bilo 30 selišta.

⁷² Grofovi Auerspergi, vlasnici Kočevja, tražili su, odmah nakon zapljene zrinsko-frankopanskih dobara 1670. godine, da im se vrate prisvojena područja, ali im nije bilo udovoljeno (Laszowski, 1923: 46–50; Kruhek, 1981a: 53).

⁷³ Mijo Lončarić promatra jezičnu kartu Gorskog kotara kao »kajkavsko-čakavsko-slovensko čvorište« (Lončarić, 1996: 161–162).

mogli vidjeti, najviše je bilo potomaka odbjegloga hrvatskog stanovništva. Vlaški prebjeci s osmanskog teritorija u dolini gornje Dobre od 1599. godine, odnosno u Ličkom i Mrkopaljskom polju od 1605. godine, činili su posebnu kategoriju podložnika. Doseljavanja iz Kranjske, uglavnom sa kostelskog imanja u brod-moravičko područje dokumentirana su 1587. godine (Moravice), 1590. godine (Gornje i Donje Moravice), 1622. godine (Turni i Moravičke Drage), 1639. godine (Delnice), 1642. godine (Čabar), nešto prije 1648. godine (Fužine), 1651. godine (Gerovo). Na severinsko vlastelinstvo Frankopani dovode seljake iz Kranjske 1625. godine (Gorica) i 1635. godine (Plešivica). Tako se Gorski kotar u XVII. stoljeću postupno demografski obnovio i formirao kao »povijesni zbjeg«, stjecište različitih etnokulturnih skupina i vrlo raznorodnih jezičnih i dijalekatskih odnosa.⁷⁴ Postao je, takoreći, čvorište četiriju kulturnih areala (istočnoalpskoga, panonskog, dinarskog i jadranskog) (Gavazzi, 1978: 180–183; Gotthardi Pavlovsky, 1981: 331–369) i demografski »bazen« koji će dati mnogo iseljenika u Karlovački generalat krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća, pa tako i u Kosinjsku dolinu.

Ubrzo po doseljenju kranjskih Hrvata u Gornji Kosinj podignuta je 1692. godine, na mjestu neke starije crkve, nova župna crkva posvećena sv. Antunu Padovanskom.⁷⁵ Kranjski Hrvati bili su i dalje kmetovi i u tom će zavisnom položaju ostati sve do nove vojne regulacije 1746. godine. Prema podacima iz te iste godine, u Senjskoj velikoj kapetaniji bilo je čak 120 kuća kmetova i bezemljaša, najviše upravo u kosinjskom kraju (Dabić, 2000). Bili su dužni obavljati tlaku na zemljištima senjskog kapetana kao i na određene prirodne dažbine. Zauzvrat su bili oslobođeni vojne službe, ali ne posve, što je njihov položaj činilo još težim. Bezemljaša je pak bilo podjednako i među kranjskim i ogulinskim Hrvatima. Kosinjski će kmetovi tek nakon 1746. godine postati slobodni seljaci-vojnici, odnosno steći će punopravni status krajišnika.

Za antroponimiju ličkih Kranjaca, pa tako i onih kosinjskih, karakterističan je značajan udio prezimena nastalih prema neagrarnim zanimanjima. Tu pojavu treba povezati s fenomenom kajžara i kočara, neagrarnim slojevima seljaštva koje je u Kranjskoj bilo u stalnom porastu (Šarić, 2009: 368–369). U

⁷⁴ Hrvatsko-slovenska jezična prožimanja u goranskoj kajkavštini i njezinim specifičnim poddijalektima kao što su »bajtarski« (Čabar), »gubarski« (Gerovo) i »rovatarski« (Ravna Gora). Čakavski u zapadnim i prijelazni čakavsko-kajkavski govori u istočnim pokupskim predjelima Gorskog kotara, te dva tipa novoštokavskih govora (ijekavski, ikavski) (Barac i Finka, 1981: 418–431; Lisac, 1997: 57; Crnić Novosel, 2020: 119–132; Burić, 1979: 29).

⁷⁵ Prvi župnik u Gornjem Kosinju bio je senjski kanonik Ivan Vlatković (Bogović, 1993: 113, 114).

tu se skupinu ubrajaju kosinjska prezimena: Fadljević, Klobučar, Majnarić, Pintar, Špoljarić, Šporčić, Štajduhar, Štimac, Žagar a možda i Delač. Općenito uzevši, kranjski su doseljenici u Lici bili na glasu kao vrlo vješti u seoskim obrtima i drugim zanimanjima (drvodjelstvo u Kuterevu, lončarstvo u Kaluđerovcu). Druga važna osobina odnosi se na veći udio prezimena njemačkoga jezičnog podrijetla, a u nekima se antroponimima prepoznaju obilježja čakavskog i štokavskog narječja koji su donijeli iz starog zavičaja (korpus antroponima na -ović i -ević, odnosno na -ac i -ina). Konačno kod Kranjaca je i najmanji udio prezimena koja završavaju na -ić.

Jurkovići pripadaju hrvatskoj podgrupi kranjskih doseljenika i čine više nesrodnih rodovskih zajednica. To je prezime zabilježeno na širim prostorima Hrvatske još od XIV. stoljeća: u Lici kao pripadnici nižeg plemstva, na modruškom i brubanjskom vlastelinstvu kao zavisni seljaci, a često ih susrećemo i među uskočkim doseljenicima u XVI. stoljeću.⁷⁶ Jurkovići se iz Hrvatske u XVI. stoljeću iseljavaju u više pravaca, pa tako i u Kranjsku. Modruški su Jurkovići nakon 1494. godine, kad je opustošen cijeli modruški kraj, također počeli iseljavati u južnu Kranjsku. Zabilježeni su 1531. godine u Kostelu kao i 1570. godine u urbaru istog vlastelinstva. Spominju se i na vlastelinstvu Poljane 1576. godine (*Anthoni Jurkhouitsch* u selu Dolenji Radenci) i Metlika 1593. godine (selo Drašići) (Kos, II/1991: 401., Kos, I/1991: 250). U prvoj polovini XVII. stoljeća pojedini ogranci Jurkovića vraćaju se u Hrvatsku tako da su zabilježeni kao zavisni seljaci na bosiljevskom (Mato Jurković u selu Potok, 1650.) (HU, I/1894: 312) i brod-moravičkom vlastelinstvu (Grgur Jurković u selu Bukovi Vrh, 1670.).⁷⁷ Jedan ogranak Jurkovića odlazi u Ogulin i prelazi u krajišku vojnu službu (Gračanin, 2007: 335). Najviše ih je ipak ostalo u brod-moravičkom i lovkarskom kraju. Krajem XVII. stoljeća doseljavaju se u više mjesta u Lici.⁷⁸ Marinići su također tipičan primjer antroponimijskog nasljeđa kranjskih Hrvata. U XV. i XVI. stoljeću to prezime susrećemo na Krbavi (selo

⁷⁶ Jurkovići koji se spominju u Lici 1359. godine bili su grana plemenitog roda Tolšića iz istoimenog naselja kod Grebenara. Jurkovići iz *hiže Bukovljana* pripadali su plemićkom rodu Mogorovića u okolici Ribnika. U modruškom urbaru 1486. godine zabilježen je u selu Gorici *Jurko starišina*, a u selu Četrinjaci *Grgur Jurković* koji je držao i jedan mlin u Rupci. Na brubanjskom vlastelinstvu (Brubno u staroj Gorskoj župi, današnja Banovina) nalazimo 1549. godine kmeta Ivana Jurkovića (Pavičić, 1962: 23, 32; HU, I/1894: 45, 56).

⁷⁷ Jurkovići su zabilježeni u urbaru grada Ozlja iz 1642. godine (sela Vrhovci i Orljakovo), ali se ne može sa sigurnošću tvrditi je li riječ o povratnicima iz Kranjske ili su na tom području prisutni otprije. U svakom slučaju, goranski Jurkovići ne stoje ni u kakvoj vezi s ozaljskim ogrankom (Burić, 1979: 121–122; HU, I/1894: 241, 277, 280).

⁷⁸ Gornji Kosinj, Kaluđerovac, Perušić, Kuterevo, Kompolje.

Galšćić), u Pounju (Čaglić kraj Bužima) te na otoku Krku (Gračanin, 2007: 364). Tijekom osmanskih ratova u prvoj polovini XVI. stoljeća iseljavaju u Kranjsku, najviše na područje Kostela. Ondje su obavljali oružničku i do-
ušničku službu, uživali položaj seoskih glavara koji su za zemljišnog gos-
podara ubirali daće.⁷⁹ Dio ih prelazi u vojnu službu u Senj (Ivan i Martin
Marinić), a dio i u Ogulin (Južnič, 2001: 36–38; Gračanin, 2007: 364). *Ivan
Marinich od Kosztela* predvodio je kostelske obitelji koje je 1590. godine
Juraj Zrinski dao naseliti u Gornjim i Donjim Moravicama (HU, I/1894:
385). Jedan ogranak Marinića živio je u selu Orišje kod Bosiljeva, kako
stoji u urbaru iz 1650. godine (HU, I/1894: 320). Goranski ogranak Mari-
nića iz moravičkog kraja 1689. godine doseljava u Gornji Kosinj. Među
kranjskim Hrvatima našli su se i Grgurići, stari hrvatski rod koji je izbjeg-
gao u Kranjsku u XVI. stoljeću i naselio se na kostelskom vlastelinstvu. U
XV. stoljeću taj učestali antroponim zabilježen je u Lici (Pothumac 1431.),
u Lapcu (1450.), u Vrbniku na Krku (1487.), u Senju itd. (Gračanin, 2007:
325). U XVI. i XVII. stoljeću nalazimo ih posvuda od Ogulina i Ozlja s
hrvatske do Kostela i Bele krajine s kranjske strane granice.⁸⁰ Kostelski
Grgurići povratili su se u XVII. stoljeću u Hrvatsku na brod-moravičko
vlastelinstvo i naselili se u sela duž desne obale Kupe (Podstene, Završje),
u Skradu i okolici (selo Hosnik, *Mattak Gregurich*) i Lokvama (HU, I/1894:
403; Burić, 1979: 48, 105). Jedan se manji dio preselio u Ogulin i ušao u
krajšku službu. Prše potječu od hrvatskih doseljenika u Kranjskoj. Prezi-
me se u izvorima pojavljuje u različitim oblicima (*Pershe, Perscha, Persae*).
Prve podatke o njihovoj prisutnosti u Kranjskoj nalazimo 1574. godine u
kočevskom urbaru (u selima Travnik, Škrilj i Rajntal) i 1576. godine kad ih
nalazimo u selu Kosica na poljanskom vlastelinstvu u Beloj krajini (*Hans
Pershe* obrađivao je jednu četvrtinu selišta) (Simonić, 1934: 109, 113, 119,
120, 124, 126, 136; Kos, I/1991: 318). Ponovo ih susrećemo 1616. godine
u selu Brezovica u Poljanama (*Lucas Perschel*) i okolici Črnomlja (Kos,
I/1991: 314). Ivan Simonić smatrao je da kočevski Prše nisu njemačkoga
nego slovenskog podrijetla, međutim 1643. godine spominje se izvjesni
Jernej Perša rodom iz Črnomlja koji je te godine bio student u Grazu i
ondje označen kao »siromašni Hrvat« (*Croata pauper*) (Simonić, 1934: 120;
Golec, 2018: 32). U XVII. stoljeću dio Prša iz Poljana vraća se u Hrvatsku i

⁷⁹ Stanislav Južnič opisuje kostelske Mariniće kao »katoličke uskoke«. Spominju se kao vla-
stelinski vojnici koji su 1646. godine na mitnici sv. Vida na Rijeci preuzimali živežne na-
mirmice (Južnič, 2001: 36–38).

⁸⁰ Grgurići su zabilježeni kao kmetovi na vlastelinstvu Ozalj (1642.) i Švarča (1652.), a u selu
Veliki Nerajec kod Krupe u Beloj krajini 1690. godine spominje se kao zavisni seljak i *Iuan
Gerguritsch* (HU, I/1894: 258, 375; Kos, II/1991: 518).

naseljava se na brod-moravičkom vlastelinstvu, gdje ih zatičemo u ispravi iz 1670. godine u selu Bukovi Vrh (*Joanes Persae*) (Burić, 1979: 172). Iz tog dijela Gorskog kotara od 1689. godine u većem broju doseljavaju u Gornji Kosinj i Kaluđerovac.⁸¹ Tomci su također hrvatski povratnici iz Kranjske. Zabilježeni su u selu Ribjek na Kočevskom vlastelinstvu 1574. godine te u urbaru za vlastelinstvo Metlika 1593. godine u mjestima Jerneja Vas (*Petter Tomecz mali, Jensie Tomecz*) i Paka (*Petter Tomecz sztari*) (Simonić, 1934: 108; Kos, II/1991: 448). Tijekom XVII. stoljeća preseljavani su na područje bosiljevskog (Potok, Pribanjci) i brod-moravičkog vlastelinstva (Brod na Kupi, Delnice, Stari Laz) (Burić, 1979: 246–247). Osobito su bili brojni u Delnicama gdje su prema tradiciji pripadali prvim naseljenicima iz delničkog kraja i doseljavaju u Kosinjsku dolinu.⁸² Ivančići su hrvatskog podrijetla, vjerojatno iz Modruške župe.⁸³ Pred osmanskim upadima sklonili su se u nešto sigurnije krajeve Kranjske, vjerojatno najviše u okolicu Metlike u Beloj krajini. Neki od njihovih potomaka vraćaju se u Hrvatsku gdje su 1686. godine zabilježeni u Bosiljevu (Burić, 1979: 113). Mikovčići su hrvatski povratnici iz Kranjske koji se od 1670. godine spominju na brod-moravičkom vlastelinstvu (*Petrus Mikochicz*) (HU, I/1894: 173). Poznato goransko prezime Golik u povijesnim izvorima pojavljuje se u mnogo inačica kao: Golić, Golak, Goljak, Golac, Golec i nema sumnje da se radilo o više različitih rodovskih grupa. Na brod-moravičkom vlastelinstvu 1650. godine zabilježen je *Pavko Golak od Szimatarova szella* 1657. godine *Mathias Golliak* u Moravičkim Dragama, a 1670. godine *Stephanus Golik* u Brodu na Kupi (HU, I/1894: 103). Najviše su se razgranali u Fužinama pa se danas to prezime smatra tipično fužinarskim (HU, I/1894: 49). Biljani su goranski rod koji se spominje 1670. godine u selu *Billani* kod Broda na Kupi (Juraj Biljan). Prezime je vjerojatno samo ikavizirana inačica prezimena Beljan koje je nastalo po selu Belo kod Broda na Kupi.⁸⁴ Marincli su pomalo zagonetni. Kod Vinice u Beloj krajini 1674. godine zabilježen je kmet *Andre Marinzoll* dok se kao Marincl i Marincelj pojavljuju u Rasohi kod Broda na Kupi i Delnicama prilično kasno u XVIII. stoljeću (Kos, II/1991: 947; Burić, 1979: 163).

⁸¹ Prše su se, osim u Gornji Kosinj i Bakovac, naselili pod otočkim porkulabima Oreškovićima i u Kaluđerovac. Prema popisu iz 1712. ondje su živjele dvije obitelji Pavla Prše i Jakova Prše s ukupno 18 članova. (PLK, 2003: 308).

⁸² Prema predaji Delnice su prvi naselili dva brata Tomca iz Razloga u okolini Gerova (Lisac, 2000: 54).

⁸³ U urbaru 1486. godine upisan je kmet Cvitko Ivančić u selu Grabrk (HU, I/1894:73).

⁸⁴ U Gorskom kotaru nakon XVII. stoljeća više nema Biljana. U Lici su najbrojniji u Gornjem Kosinju i Mušaluku.

Među brojnije kosinjske rodove pripadaju Klobučari. Taj je rod jedinstven primjer hrvatsko-kranjskih veza koje su se stvarale u krajevima oko gornjeg toka Kupe. Naime, u izvorima zatičemo to prezime u hrvatskom/slovenskom i njemačkom obliku (*Huetter*).⁸⁵ Do početka XVI. stoljeća o njima u Kranjskoj nema spomena, pa ni u urbarima iz 1498. godine, da bi se 1570. godine u njemačkoj verziji antroponima pojavili u kostelskom (Novo Selo) i poljanskom vlastelinstvu (Tanča Gora i Dol). Prema podacima iz kočevskog urbara 1574. godine bili su vrlo brojni na Kočevskom (u Štalcariji, Gotenici, Moravi, Kočama, Novom Lazu, Ograji, Spodnjem Brigu i Zdihovu te samom Kočevju) (Južnič, 1995: 21). Prema mišljenju Stanislava Južniča, kostelski i poljanski Huetteri ogranci su kočevskih koji su se poslovenčili i postali Klobučari, dok su oni u Kočevju zadržali njemački oblik prezimena (Južnič, 1995: 21). S obzirom na hrvatski karakter Kostela i Poljana od druge polovine XVI. stoljeća i vjerojatnost da se radilo o više nesrodnih skupina, kao i mogućnost da su u urbare, koji su pisani njemačkim jezikom, mogli biti uvedeni »u prijevodu«, trebalo bi taj Južničev stav ponovo razmotriti.⁸⁶ U svakom slučaju, Klobučare je pod tim prezimenom 1622. godine u Moravičke Drage naselio Nikola Zrinski (Ivan Klobučar)⁸⁷ gdje se potom njihov rod znatno razgranao. Klobučari su se potkraj XVII. stoljeća naselili u oba Kosinja. Za gornjokosinjske Pleše isto se ne može sa sigurnošću tvrditi pripadaju li hrvatskim povratnicima ili su kranjskoga (slovenskog) podrijetla. Prezime u obliku *Plešić* pojavljuje se još u modruškom urbaru 1486. godine,⁸⁸ a kao *Pleshe* u kočevskom urbaru iz 1498. godine.⁸⁹ Kao *Plese* spominju se i 1574. godine u urbaru za kočevsko vlastelinstvo gdje ih nalazimo u mnogo naselja (Štalcarji, Kočevska Reka, Nemška Loka, Črni Potok, Rogati Hrib, Novi Lazi, Livold, Morava, Borovec).⁹⁰ Pleše su zabilježeni i

⁸⁵ Njem. *hutter* – klobučar, šeširdžija.

⁸⁶ *Mathe Huetter* je 1586./87. godine prevezio stotine šešira preko mitnice u Rijeci. Njegovi su potomci sljedećih godina osim šeširima trgovali i platnom i vinom preko Rijeke (Južnič, 1995; usp. Gestrin, 1972: 254, 255, 269).

⁸⁷ »Dajemo na znanje vsem i vsakomu, pred koje ov naš otvoreni list dojde, a navlastito gori imenuvanoj našoj milostivoj gospodi i njih gospoctvu vsim oficialom ili častnikom, kako došadši pred nas poštoveni i vredni naše milostivne gospode podložniki, a to imenom Ivan Klobučar, Petar Sporčić, Mate Pram, Ante Štaldohar, Jakog Prammar, Juri Šneberger, ki su se poleg rečene mil. Gospode i častnikov njih fospoctva dopušćenja u Dragah fornje Muravice, što pod Muravičku županiju sliši ovo preminuto leto nasellili i nastanili se ...« (HU, I/1894: 393).

⁸⁸ Vid Plešić u Jesenici i Benko Plešić u Polju (danas Carevo Polje) (HU, I/1894: 31, 53–54).

⁸⁹ Michel Plesche u Štalcarji.

⁹⁰ Ivan Simonič smatra da su bili slovenskog podrijetla, premda ne isključuje mogućnost da su neki od njih bili i pomješani (Simonič, 1934: 120, 125).

u selu Ajbelj kod Kostela. U XVII. stoljeću u većem se broju doseljavaju u Delnice na brod-moravičkom vlastelinstvu (Luka Pleše, 1645.) (Burić, 1979: 196). Odatle i dolaze u Liku potkraj istog stoljeća. Slično je i sa Šporčićima koje (uz inačice Sporčić, Šporer) nalazimo u XVII. stoljeću u širokom luku od Gorskog kotara i ozaljskog kraja do Postojne u Notranjskoj. U svakom slučaju, Petar Šporčić bio je 1623. godine među kolonistima koji su s kostelskog vlastelinstva preselili u Moravičku Dragu u Gorskom kotaru. Mala Draga (ili Šporčić Draga) postat će i njihovo glavno naselje odakle će se doseliti u Kosinj i Kuterevo.

Kosinjski Pintari podrijetlom su iz Čabra gdje se 1672. godine spominje Petar *Pinter*. Prezime je »kajžarsko«, odnosno povezano s obrtom boja.⁹¹ Štefančići se spominju u selu Lazi na kostelskom vlastelinstvu još od 1494. godine (dvije kuće), a potom i 1530. godine (Fabijan na $\frac{3}{4}$ selišta) i 1570. godine (Blaž Štefančić) (Južnič, 1995: 20). Pripadali su malobrojnim rodovima koji su preživjeli osmansko pustošenje Kostela 1527. i 1528. godine. Međutim, moguće je da su i oni davninom bili iz stare Modruše.⁹² U XVII. stoljeću nalazimo ih još u Čabru (*Paulus Stephanchich*, 1672.), ali najviše ih je bilo u Lešnici, Starom Lazu i Šanji (Burić, 1979: 239). Kao komorski podanici i oni će biti uključeni u naseljavanju Kosinjske doline. Majnarići su starinom iz Kranjske, odakle su se u XVII. stoljeću kao rudari doselili u Čabar gdje su zabilježeni kao *Meiner* (Burić, 1979: 155). Nešto kasnije, već kao Majnarići (*Mainarich*) prelaze u Delnice gdje postaju jedan od najbrojnijih rodova. Prezime Podnar vjerojatno je nastalo od stanovnika sela Poden kod Kostela, mada postoje i druga tumačenja. Podnari (ili Podneri) od 1657. godine spominju se u Turni na brod-moravičkom vlastelinstvu (*Juraj Podnar*) (Burić, 1979: 200). Vidmari su starinom iz Kranjske s područja Kočevja. Spominju se još 1564. godine u selu Muha Vas na kočevskom vlastelinstvu (*Andre Vidmaritsch*) te u urbaru 1574. u selu Zdihovu (*Vidmeritch*) (Južnič, 1995: 19; Simonič, 1934: 116). Naselili su se u Gorici kod Skrada također na brod-moravičkom vlastelinstvu. Žagari se prvi put spominju 1564. godine kao »Žage« (*Jacob Jagaus*) u selu Štalcariji na kočevskom vlastelinstvu, a kao Žagari 1570. godine u Gerovu (Tomaš Žagar) i 1574. godine u Grintovcu kao *Sagar* (Butina, 1979: 267–268; Simonič, 1934: 107). Prema zapisniku o zapljeni Zrinskih posjeda iz lipnja 1673. godine u čabarskoj »kuriji« Žagari su zabilježeni u čak osam domaćinstava (Povijesni spomenici, 1974: 171, 173). Bili su dosta brojni na vlastelinstvima duž obiju strana gornje Kupe gdje

⁹¹ Tal. *pintere* – bojati, slikati.

⁹² Kao kmetovi pavlinskog samostana »svetoga Mikule« na Gvozdu, u selima Plasi (Plaški) i »u Bužah«, spominju se izvjesni *Štefac* i *Krin Štefulinić* (HU, I/1894: 48).

su ostavili značajan trag u toponimiji.⁹³ Prezime dolazi od *žaga* (pila), znači »pilar«, »drvosječa«. U XVII. stoljeću taj se rod razgranjuje po Gorskom kotaru tako da ih je bilo i u Čabru, Prezidu i drugdje. Na prijelazu XVII. u XVIII. stoljeće preseljeni su u Liku, najviše u Kosinjsku dolinu, Prozor kod Otočca i Barlete, dok je jedan ogranak dospio čak u Lovinac. Delač je tipičan antroponim kulturnog subareala oko gornje Kupe koji je jednako raširen i među slovenskim i među hrvatskim življem. Pitanje je samo je li prezime nastalo od »delač« (u značenju »radnik«, »žetelac«) ili je možda povezano s »delar« (onaj koji struže, obrađuje drvo). Naime u Kostelu je uz Delače zabilježeno i prezime *Drvodelar*. Prezime nalazimo na kostelskom vlastelinstvu još 1494. godine a ponovo i 1530. godine. U XVII. stoljeću preseljavaju u Gorski kotar, a 1670. godine zabilježen je *Jacobus Delacz* u Turnu kod Moravica (Burić, 1979: 87). Po tom je rodu nazvano i selo Delači, a bilo ih je mnogo i u Gornjoj Šanji i Moravičkim selima.⁹⁴ Krajem XVII. stoljeća dolaze u Kosinjsku dolinu gdje se isto tako dobro razvijaju, tako da kosinjski Delači naknadno naseljavaju i druge krajeve Like (Lovinac, Gračac i Mutilić).

Abramovići su bili vlaškog podrijetla koji su 1530. godine uskočili s osmanskog teritorija u južnu Kranjsku.⁹⁵ U popisu uskoka naseljenih u Žumberku 1551. godine spominje se Zorisav Abramović u selu Glušinji (Roksandić, 2003: 29). Prema Rudolfu Strohalu (1935), prezime Abramović prvotno je glasilo Obranović (*Obranuovich*) i također se susreće među uskočkim doseljenicima. Neki od Abramovića nastanili su se na kostelskom području. Odatle se krajem XVI. ili početkom XVII. stoljeća preseljavaju u Gorski kotar na brod-moravičko vlastelinstvo. Prvom naraštaju goranskih Abramovića vjerojatno je pripadao Petar Abramović koji se spominje 1657. godine kao 85-godišnji svjedok pri utvrđivanju međa između brod-moravičkog, severinskog i bosiljevskog vlastelinstva (HU, I/1894: 324, 328). Među desetoricom kmetova koje je Petar Zrinski 1650. godine oslobodio konjske i pješačke tlake bio je i Broz Abramović iz Zavrha. U izvorima se pojavljuju još 1650. godine u Čučku (Mihalj Abramović), 1657. godine u Dragi (spomenuti Petar

⁹³ Gornji i Donji Žagari kod Čabra, Žagarji u Loškoj dolini, Gorenja i Dolenja Žaga kod Kostela, Žagarci kod Črnomlja, Žagarevo brdo kod ogulinskih Dubrava.

⁹⁴ Prema tradiciji smatra se da »kuća Delač« u Delačima predstavlja najstariju sačuvanu kuću u Gorskom kotaru (navodno datira iz 1644. godine) i danas je označena kao pojedinačno nepokretno kulturno dobro u Registru kulturnih dobara Republike Hrvatske.

⁹⁵ Prezime je zastupljeno i kod pravoslavnih Srba u Hrvatskoj i Bosni, ali pozornost plijeni zapadna (katolička) inačica tog biblijskog imena. U XVIII. stoljeću Abramoviće katolike susrećemo u Dalmaciji (Biorine u Imotskoj krajini, 1730.), Hercegovini (Gradac u Zažablju, 1727.) i Bosni (Sasina kod Sanskog Mosta, 1768., Graovčići u Lašvi 1733.). Usp. Vrčić (2020: 47–48), Vidović (2011, 105–106), Orlovac (2001: 12) i Džaja (1959).

Abramović), a 1670. godine u Brodu na Kupi (*Andreas Obranouich*). Okolica Broda na Kupi (»grbajelsko«) i jeste područje njihove najveće prisutnosti (HU, I/1894: 324, 328). Krajem XVII. stoljeća iseljavaju se u četiri sela u Lici: Donji Kosinj, Brušane, Pazarište i Kaluđerovac (HU, I/1894: 324, 328; Burić, 1979: 53, 26). Gornjokosinjske Butine također su bili vlaški uskoci koji su se 1531. godine naselili na području kostelskog imanja, kao i u nekim selima na južnom rubu Kočevskog (Morava, Ograja, Muha Vas, Zdihovo).⁹⁶ Riječ je bila o vlaškim prebjezima iz okolice Vrlike, a Vasja Butina pretpostavlja da bi starinom mogli biti iz Gorske župe pod Biokovom (vrgorački kraj) (Butina, 1997: 14–19). Spominju se i u urbaru iz 1570. godine u selu Vimolu kod Banja Loke te ponovo u urbaru iz 1613. godine u Lazu i Banja Loki.⁹⁷ Po doseljenju preuzeli su i dužnost »opskrbnika« u gradu Kostelu, a početkom XVIII. stoljeća bili su seoske starješine u kostelskom Lazu (Južnič, 1995: 20). U XVII. stoljeću dio Butina prelazi na zemljište južno od Kupe u Hrvatsku. Tako su zabilježeni 1657. godine u Moravičkim Dragama (Jakov Butina), a 1670. godine u Čučku i Delnicama (*Jacobus Buttina, Mihael Buttina*) (Burić, 1979: 75). Iz moravičkog kraja se 1689. i doseljavaju u Kosinjsku dolinu. I kosinjski Petranovići potomci su uskočko-vlaških prebjega u Kranjskoj. U Kostelu 1531. godine među podložnicima spominje se izvjesni *Petran* (Južnič, 1995: 18). Oko 1650. godine već kao Petranovići među prvima naseljavaju Delnice gdje će postati jedan od najbrojnijih rodova u tom kraju.⁹⁸ Iz delničkog kraja koncem XVII. stoljeća doseljavaju se u Kosinjsku dolinu. Petrovići iz Gornjeg Kosinja također pripadaju toj skupini prezimena, ali ostaje nepoznato jesu li povezani s katoličkim vlaškim (krmpotskim) Petrovićima iz Liča kod Fužina ili s pravoslavnim vlaškim Petrovićima iz Moravica.

Među kranjskim doseljenicima u Kosinjskoj dolini bilo je i nešto rodova njemačkoga etničkog podrijetla. U vrijeme doseljavanja oni su već bili asimilirani i samo su prezimenima podsjećali na svoje stare njemačke korijene. Štajduhari (*Staudacher*) su starinom iz Kočevja, njemačke enklave u Kranjskoj koja je ondje postojala još od 14. stoljeća.⁹⁹ U urbaru za kočevsko vlastelinstvo iz 1574. godine zabilježeni su u mjestima Spodnji Log i Spod-

⁹⁶ Vasja Butina dvojio je jesu li kočevske *Witine* i kostelske *Butine* istoga podrijetla, odnosno jesu li njemačkog korijena iz Bitenja u Gorenjskoj ili uskočkog iz Dalmacije s biokovskog područja (Butina, 1995: 25–32).

⁹⁷ U urbaru 1570. godine spominje se mlinar Andrija Butina koji se doselio iz Zdihova (usp. Butina, 1995: 25–32).

⁹⁸ Nova župna crkva u Delnicama dovršena je 1650. godine, a prema matičnim knjigama iste župe, Petranovići su pripadali najstarijim poznatim prezimenima u tom naselju (Marković, 2003: 41).

⁹⁹ Prezime je vjerojatno nastalo od njemačke riječi *steiger* – rudarski nadzornik, nadrudar.

nji Pokrštajn (Simonič, 1934: 121). Neke rodove Štajduhara zatičemo i na vlastelinstvu Kostel da bi ih grofovi Zrinski 1622. godine naselili u Drage (Andrija Štajdohar), a potom u Razdrto i Gornje Moravice gdje je i nastao njihov najveći goranski ogranak (Burić, 1979: 48, 237). Preseljenjem u Liku 1689. godine začet će se i lički ogranak Štajduhara. Isto se može reći i za Piršline (*Pirschl, Perslin*) koji se u XVII. stoljeću također doseljavaju u Gorski kotar gdje ih zatičemo 1670. godine u Završju na Kupi u brod-moravičkom vlastelinstvu (*Joannes Perslin*).¹⁰⁰ O podrijetlu prezimena Mance postoje različita mišljenja. Prema jednom tumačenju oni su također njemačkog podrijetla, mada se ne radi o kočevskoj grupaciji, a prema drugom prezime se povezuje s talijanskim, odnosno furlanskim podrijetlom.¹⁰¹ Njihovo glavno naselje sredinom XVII. stoljeća bio je Bukov Vrh kod Skrada na brod-moravičkom vlastelinstvu (*Joannes Manchel* 1670.), odakle 1689. godine iseljavaju u Gornji Kosinj.¹⁰² Nedoumice postoje i kod kosinjskih Petrlića čije prezime može biti izvedeno iz slovenskog Petrle, a možda i iz njemačkog antroponima Peterlein. O podrijetlu prezimena Fadljević možemo zasad samo nagađati, jer ne raspoložemo konkretnim podacima.¹⁰³

Burcari, Katalini, Marinellini, Ražići i Veselini pripadaju najmanjim rodovskim zajednicama u Kosinjskoj dolini o čijem se podrijetlu najmanje zna. *Michael Vesselin* se spominje 1646. godine kao kostelski podanik koji trguje na mitnici u Rijeci (Južnič, 2001: 36). Također se pojavljuje i *Vestelin* kao njemačko prezime (Dabac, 2001: 134). Kasnije se u Gorskom kotaru pojavljuju pod prezimenom Vesel (*Vessel, Veshel*), ali tek u XVIII. stoljeću u Čabru i Prezidu (Burić, 1979: 256). I kosinjski su Katalini vjerojatno u nekoj vezi s goranskim prezimenom Katalan, ali zasigurno je riječ o doseljenicima koji su prispjeli u Kosinjsku dolinu nešto kasnije u XVIII. stoljeću.¹⁰⁴ Kosinjske Ražiće je pak Stjepan Pavičić poistovjetio s Rožićima, ali to ostaje dvojbeno.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Njem. *pirsl* – uhoda.

¹⁰¹ Inače na primorsko-ličkom području u različitim katoličkim subetničkim skupinama susrećemo prezimena u kojima se prepoznaje romanski utjecaj iz jadranskog areala, kao npr. u prezimenima: Biondić, Degoricija, Desantić, Furlan, Lukatelo, Martineli, Rafaelić. Uglavnom je riječ o doseljenicima u Senj i okolici odakle su se neki raselili po zaleđu.

¹⁰² Prezime u inačici *Manci* spominje se u Švarči 1652. godine (*Jure Manci*) (HU, I/1894: 372).

¹⁰³ Možda od njem: *faden* – konac; *fadeln* – udijevati konac.

¹⁰⁴ Prezimena Katalan i Vesel u Gorskom kotaru nisu zabilježena u izvorima prije XVIII. stoljeća (Burić, 1979: 125, 156). Prezime Veselić bilo je u XVII. stoljeću vrlo učestalo među Hrvatima i Vlasima u Karlovačkom pokuplju i Beloj krajini, ali mala je vjerojatnost da stoje u ikakvoj vezi s Veselinima.

¹⁰⁵ Ako prihvatimo tu pretpostavku, i Rožići pripadaju hrvatskim povratnicima iz Kranjske.

PRIMORSKO-PODGORSKI BUNJEVCI

Posljednji koji se naseljavaju u Kosinjsku dolinu početkom XVIII. stoljeća bili su primorsko-podgorski bunjevački rodovi iz Svetog Jurja i Jablanca. U sklopu šireg naseljavanja sjeverno-velebitskog zaleđa, dozvolom senjskog velikog kapetana, nekoliko bunjevačkih obitelji dobilo je zemlje u istočnom dijelu Donjeg Kosinja u predjelu Basarice i Velikog Polja pod Paležom gdje su međili s pravoslavnim Vlasima iz »Srednjeg Sela«. Kako su među doseljenicima prvi i ujedno najbrojniji bili svetojurjevski Vukelići, taj je dio Donjeg Kosinja nazvan po njima Vukelić Selom. Izgleda da je naseljavanje Bunjevaca na krasnarskom i dijelu kosinjskog područja potaknuo tadašnji svetojurjevski i jablanački župnik i misionar pop Ivan Vukelić koji je pristupio obnovi katoličke crkvene organizacije na golemom sjeverno-velebitskom području.¹⁰⁶ Ta će se bunjevačka struja proširiti i na susjedna područja Kutereva i Švice gdje su se naselili među hrvatskim i kranjskim stanovništvom (Pavičić, 1962: 242–243).

Bunjevci ili »katolički Vlasi« naseljeni u Kosinjskoj dolini pripadali su tzv. krmopotskoj grani. Riječ je o katoličkim Vlasima podrijetlom iz zapadne Hercegovine koji su dinarskom migracijskom strujom, duž Dinare i Velebita tijekom XVI. i XVII. stoljeća, etapno migrirali prema sjeverozapadu. Hercegovačko podrijetlo, iskustvo podaništva pod Osmanlijama, vlaška socijalna struktura, pastoralno i patrijarhalno kulturno nasljeđe dinarskog areala (»kultura mrkog sukna i gusala«) te novoštokavska ikavska obilježja govora,¹⁰⁷ činili su ih tada kulturološki bliskim »shizmatičkim« Vlasima u Lici (Šarić, 2009).¹⁰⁸

¹⁰⁶ Pop Ivan Vukelić obnovio je i sagrađio nekoliko crkava i kapela na sjeverno-velebitskom području pa tako 1716. godine i crkvu Gospe Krasnarske koja će postati poznato marijansko svetište. Pod njegovom se jurisdikcijom nalazio golemi prostor od Veljuna u senjskom zaleđu pa na jug do granica s Karlobagom. Vukelić je misionario od sjevernog Velebita pa sve do Bihaća te je 1718. putovao u Rim da zatraži financijsku pomoć za nastavak misije (Bogović, 2019: 340–342).

¹⁰⁷ Bunjevački govori pripadaju tzv. »mlađem ikavskom dijalektu« ili »zapadnom dijalektu« i imaju dosljedno novoštokavski lik (nova akcentuacija, »štakavizam«). Naselivši se na području ranijega čakavskog dijalekta i u kontaktu s njim, preuzeli su tek neznatno neke čakavske crte, naročito u senjskom zaleđu (usp. Zečević, 2000: 175–187). Najizraženiji utjecaj čakavskog dijalekta zapravo se ogleda u staroj crkvenoj (glagoljaškoj) terminologiji Senjske dijeceze koju su Bunjevci sasvim preuzeli (npr. berma, crikva, maša, mežnar, plovan, pop).

¹⁰⁸ Habsburški izvori bilježe ih kao »katoličke Vlahe« (*Valachi catholici*), »katoličke Vlahe ili Bunjevce« (*catholici Valachi alias Bunievzi*), »katoličke Race« (*katolische Ratzen*), »Morlake« (*Morlaken*), »primorske Hrvate« (*Meerkroaten*), a ponekad kao »neobuzdan narod« (*gente effrene*), »ratoboran narod« (*natio bellicosissima*) ili jednostavno kao »katoličko pleme koje vodi podrijetlo iz Hercegovine« (*katolischer Stamm ursprünglich aus der Herzegowina*) (Šarić,

Vlahe Krmopte u izvorima prvi put susrećemo u opširnom defteru za Hercegovački sandžak iz 1477. godine. Tada je njihov vlaški katun odnosno *džemat Vukića Krmpotića* upisan u nahiji Humska zemlja gdje su držali stočarska zimišta u Ledincu, Veselivštaku, Buhovu i Borjani (područje Mostarskog Blata) (Šarić, 2008: 36). Ljetni su im se pašnjaci nalazili na planinama Čvrnsnici, Vranu i Ljubuši. Džemat im je bio uključen u širu vlašku aglomeraciju kojoj je na čelu bio vojvoda Dadoje. Džemat je tada imao svega 11 kuća kao poreznih jedinica jer se radilo tek o dijelu zbjega koji se povratio na stara staništa («... od ranije su to bile njihove baštine pa su ponovo došli pod tim uvjetom») (Šarić, 2008: 36). Turci ih u XVI. stoljeću koriste u kolonizaciji zapadnog serhata u Kliškom sandžaku. Po svršetku Ciparskog rata oko 1574. godine naseljeni su u zaleđu Karina, u selo Medviđa koje će postati poznato i kao »Krmpotsko selo«, s ciljem da štite pravac kojim su senjski uskoci najčešće upadali na osmanski teritorij. Od tada sežu i njihovi prvi kontakti sa Senjanima. Prema izvješću vikara Zadarske nadbiskupije Vicenza Forze iz 1636. godine, Krmpote (*Carpote*) su pripadale župi Bukovica (*Buccovizza*) koju su činila još sela Popovići, Ervenik, Parčići i Čučulovci. Župom su upravljali franjevci s Visovca (*fra Zuane da Vissovaz*). Krmpote su tada imale oko 400 duša, što je s obzirom na proširen karakter njihovih obitelji moglo iznositi 40 do 50 kuća. Iz istog izvješća proizlazi da je tada u Bukovici i Ravnim kotarima, odnosno južnim dijelovima sandžaka Krka (Lika), u 9 katoličkih župa i 51 naselju živjelo oko 13.700 katoličkih Morlaka (*Morlachi del rito Latino*) odnosno Bunjevaca (Jačov, 1986: 271). Približno u isto vrijeme (oko 1626. godine) procjenjivalo se da je u zapadnom djelu Hercegovačkog sandžaka živjelo oko 10.000 katolika (Nikić, 1979: 117), što nam samo govori koliko se težište bunjevačke naseljenosti u toku jednog stoljeća pomaknulo na sjeverozapad.

Početak XVII. stoljeća počeli su bježati s osmanskog teritorija i duž Velebita pritijecati na habsburško područje u Primorskoj krajini. Prvo uskakanje dogodilo se 1605. godine kad su »iz patarinske zemlje izašli na keršćanstvo« kako su sami tada kazivali (Klaić, 1972: 215). Njihovo uskakanje na habsburško područje treba promatrati u kontekstu velikih nemira koji su tada zahvatili Krčki (lički) sandžak zbog zloporaba provincijske elite (Halil-beg Memibegović), ali i nametanja novih obveza koje su ih de

---

2008: 16; Fras, 1988: 122). Opisujući katoličke Vlahe u Primorskoj krajini i okolici Senja, Valvasor 1689. godine zapisuje da im je jezik po mnogo čemu sličan dalmatinskom i slavenskom i da je to zapravo »jezik Morlaka koji graniče s Vlasima«. Vrlo su gostoljubivi, hrana im je skromna, sastoji se od sira, kruha i mesa. Jedu mnogo, a osim bistre vode piju ovčje i kozje mlijeko, dok vino malo cijene (Valvasor, 1984: 291).

facto izjednačavale s običnom rajom (Šarić, 1999). Ta je skupina na čelu s knezom Damjanom Petrovićem (Krmpotićem) u početku naseljena na posjedu Zrinskih u Liču koji je pripadao hreljinskom kotaru vinodolskog vlastelinstva. Zbog pokušaja njihovih novih zemljišnih gospodara da ih pretvore u što zavisnije podložnike, ali i oskudice pašnjaka (ograničavano im je korištenje goranskih pašnjaka nakon što je Gorski kotar ponovo naseljen stanovništvom iz Kranjske), pomiču se u Primorje i naseljavaju prostore između Novog i Ledenica (zagonjsko područje), kao i između Ledenica i Senja sa središtem u Svetom Jakovu koji će se po njima prozvati Krmpotama. Vlasi Krmpoćani zatražili su već 1607. godine od nadvojvode Ferdinanda da ih primi u svoju zaštitu i osigura položaj pravih krajišnika («uskočke slobode»), što im je i udovoljeno. Sukcesivno preseljavanje s osmanskog područja u senjsko zaleđe nastavilo se 1619., 1627. i 1645. godine. U tim migracijama osim Krmpoćana sudjeluju i dijelovi drugih vlašćkih ogranaka iz nekadašnjih hercegovačkih katuna Vojnića i Sladovića, a s njima pristiže i nešto vlašćkog pravoslavnog elementa koji će se ubrzo pokatoličiti. U Primorsku krajinu ne dolaze samo iz Medviđe (Krmpotsko Selo) u Bukovici, nego i iz Jasenica kod Obrovca te Zemunika i Radovina u zadarskom zaleđu. Tako u Senjskoj velikoj kapetaniji, odnosno Primorskoj krajini, nastaje brojna zajednica bunjevačkih krajišnika. Vojnokrajiške su vlasti, nakon raseljavanja uskoka iz Senja 1618. (prema odredbama Madridskog mira), u Senjskoj velikoj kapetaniji započele reorganizaciju obrane s ciljem da se najveći dio tereta obrane prenese na neplaćene krajišnike, koji će živjeti od prihoda sa svojih zemljišnih posjeda, a ne više samo od pljačke. Stoga su bunjevačkom stanovništvu uglavnom izlazile u susret i poticale njihovo useljavanje kako s osmanskog i mletačkog teritorija, tako i s posjeda Zrinskih u Gorskom kotaru, vidjevši u njima koristan vojnički potencijal. Razgraničili su njihove nove seoske atare s Ledeničanima i Senjanima, a senjska im je crkva 1640-ih dopustila, uz plaćanje travarine, korištenje pašnjaka (ljetni katuni) u »senjskim planinama« uključujući i područje Krasna (Dabić, 2000: 104). Tako su na neki način postali susjedi kosinjskim Vlasima s druge strane granice. Do 1655. godine naseljavaju Sveti Juraj koje je tada bilo jedino naseljeno mjesto između Senja i »turske« granice na Velebitu i Podgorju.

Vukelići su, kao što je to već i spomenuto, najbrojnije bunjevačko »pleme« i jedno od najvećih u Kosinjskoj dolini uopće.¹⁰⁹ Riječ je o jednom od jačih rodova krmpotske skupine. Vremenom su stekli položaj uglednih

¹⁰⁹ Prema podacima popisa stanovništva 1910. godine Vukelići su nakon Špoljarića bili drugo najbrojnije prezime u Kosinjskoj dolini. Bilo ih je u 69 »numera«.

starješina, što se vidi i po tradiciji koja ih veže za Rukavine, najmoćniji bunjevački rod u Lici.¹¹⁰ Nakon što su 1605. godine iz osmanske Bukovice prebjegli na habsburški teritorij, naselili su se u Liču i nešto kasnije u Mrkoplju u Gorskom kotaru tada u sastavu hreljinskog kotara i vinodolskog vlastelinstva grofova Zrinskih. Otuda su se spuštali u Primorje pa im je nova matica postala Krmpote (Jakov Polje), točnije Vukelić Draga. S ostalim Krmpoćanima 1655. godine naseljavaju Sveti Juraj u Podgorju, svojevrsnu predstražu Senja. Ondje su prilično brojčano ojačali (zaseoci Biljevine i Volarice) i otuda početkom XVIII. naselili Krasno, Donji Kosinj i Kuterevo.¹¹¹ Miletići su također podrijetlom iz skupine Krmpota. Dvije kuće Miletića zabilježene su 1605. godine u Liču (Burić, 1979: 174). Spuštaju se u Primorje i naseljavaju Krmpote i Klenovicu. Po izbijanju Bečkog rata sudjeluju u naseljavanju Podgorja, naročito Jablanca. Iz Jablanca 1690. godine veća skupina Miletića prelazi pod knezom Lovrom Milinkovićem u Liku na područje Pazarišta, a nešto kasnije jedan manji ogranak naselit će se uz Vukeliće u Donjem Kosinju. Iz Svetog Jurja u Kosinjsku dolinu pridošli su još Babići i Miškulini. Babići su vrlo razgranat bunjevački rod u Podgorju i Lici, dok Miškuline tradicija također vezuje za pleme Rukavina.¹¹² Kosinjski su Peršići manji bunjevački rod koji se pojavljuje i u inačici Perišić za koje znamo da su od Zagona iznad Novog Vinodolskog (Pavičić, 1962: 188).

¹¹⁰ O toj je legendi Radoslav Grujić (1917: 280–281) zapisao: »Nedavno sam dobio jedan rukopis iz XVIII. vijeka koji nam priča tradiciju o plemenu Rukavina. Rukopis nosi natpis 'Stammbaum' i veli se u njemu, da je sačinjen po bilješkama Ilije Rukavine, koji je umro 1796. god. Po toj tradiciji Rukavine i još dvanaest drugih ličkih plemena vodi svoje porijeklo od Grgura Vladimirovića, nazvanoga Rukavina, vlastelina sa Neretve, koji je poslije pada Bosne (1463. g.) sa svojom porodicom prebjegao u Dalmaciju. Tu je imao sedam sinova. – Kasnije dopade u tursko ropstvo, primi muhamedovstvo i oženi se udovicom Ogrševića iz Livna u Hercegovini. S njom je imao tri sina muhamedovca, kojima tradicija ne zna imena. A kada se jednom prilikom vratio svojoj ženi u Dalmaciju, – pa hoteci ostaviti muhamedovstvo naumio bješe da se povrati u Tursku, ubi ga njegov najstariji sin Vukelja. Tradicija dalje priča da od toga Vukelje postalo pleme Vukelića u Sv. Jurju i Kosinju ...«.

¹¹¹ Pavičić (1962: 242–243) o seljenju Vukelića piše: »Iako su oko 1690. bili jak rod, oni nisu sudjelovali ni u jednom velikom službenom nastanjivanju, ni u pazariškom, ni smiljanskom, ni u lovinačkom. Ipak su izvršili jača raseljavanja, ali drugim putovima. Prvi ih je vodio dalje na jug u Podgorje na zemljište Svetog Jurja, gdje ih se danas, najviše u Bijevinama i Volaricama, nalazi oko 60 kuća. Tu su sebu oni izvršili, jamačno, do 1680. Odovud su prešli na naseljavanje Krasna sa drugim susjednim Bunjevcima. Otuda od Volarice i Biljevine ili iz Krasna izišli su, svakako, i oni Vukelići koji su se nastanili u Donjem Kosinju, a isto tako i onu u Kuterevu. Od kosinjskih Vukelića podrijetlom će biti oni u Antinovici, Kruščici i Klancu«.

¹¹² Miškulini prema navedenoj legendi potječu od sedmog Grgurova sina Blaža, kao i Blaževići u Lovincu (Grujić, 1917: 281).

ZAKLJUČAK

Nakon protjerivanja Osmanlija iz Like 1689. godine počinje novo razdoblje u povijesti Kosinjske doline. Uspostavom nove vlasti i uvođenjem novoga društvenog uređenja, a nadasve doseljavanjem novog stanovništva, počeo se u znatnoj mjeri mijenjati i sociokulturni krajolik tog područja. Premda je tijekom Bečkog rata u kosinjskom kraju bilo i spontanih seoba motiviranih potragom za obradivom zemljom i ispašom, državne vojnokrajiske i komorske vlasti ipak su bile te koje su zbog geopolitičkih i ekonomskih razloga izravno ili posredno poticale i usmjeravale migracijske tokove. Tako su ta migracijska kretanja imala od početka karakter planski organizirane vojne i agrarne kolonizacije. U njima su protežirani katolički elementi koji su dolazili s habsburškog područja. Fenomenološki one u potpunosti odgovaraju vlaškoj kolonizaciji Kosinjske doline jedno stoljeće ranije, koje su provodile i usmjeravale osmanske vlasti. Migracije u nemirnom graničnom prostoru sukobljenih imperija, u čijem se središtu nalazila i Kosinjska dolina više od 160 godina, imale su svoju posebnu dinamiku, bilo je to područje intenzivnog iseljavanja i istodobno useljavanja prebjega, odnosno unutarnjih, vanjskih ili prekograničnih te povratnih migracija. XVI. i XVII. stoljeće razdoblje je intenzivnih migracija koje se smiruju tek početkom XVIII. stoljeća. Naime, rijetko je koji rod u XVII. stoljeću imao priliku živjeti u jednom mjestu kroz tri naraštaja. Sinovi i unuci dobjeglih Hrvata u Kranjskoj povratili su se na hrvatski teritorij u Gorskom kotaru, da bi već u drugom naraštaju povratnika preselili u Liku. Slične povratne migracije susrećemo i kod ogulinskih Hrvata, Vlaha i Bunjevaca. Za razumijevanje procesa naseljavanja važni su i neki unutarnji aspekti izdiferenciranoga seoskog društva. Nije ni malo slučajno što predvodnici seoba poput ogulinskih Špoljarića ili bunjevačkih Vukelića zauzimaju najviše zemljišta i postaju najbrojnijim rodovima u svom novom zavičaju. Isto vrijedi i za kosinjske i dabarske Mileusniće koji jednako na obje strane bivše granice, zadržavaju svoj prestižni položaj seoskih knezova. U tom je vremenu u osnovnim crtama oblikovana moderna etnokulturna struktura kosinjskog kraja. Postala je susretištem osnovnih ranomodernih migracijskih struja: vlaško-bunjevačke koja je dolazila iz duboke jugoistočne dinarske unutrašnjosti i hrvatsko-kranjske sa sjeverozapada u kojoj je bilo i elemenata koji svoje ishodište imaju u istočnoalpskom prostoru. Njihovi su protagonisti bile ranomoderne etnije Vlaha, Hrvata, Kranjaca i Bunjevaca koje su se međusobno razlikovale po više kriterija: sociostatusnom, načinu privređivanja, konfesionalnom, dijalektalnom, modelu obitelji i kulturnim arealima. Zajedničko im je bilo pak da je svaka et-

nija unutar sebe bila heterogeno i višeslojno strukturirana. Tako kod Vlaha nalazimo tragove starobalkanskog sloja, kod ogulinskih Hrvata kranjske i uskočko-vlaške elemente, kod kranjskih Hrvata slovenske i njemačke, dok kod Bunjevaca nalazimo pravoslavne vlaške konvertite. Historijska antroponimija kosinjskih rodova potvrđuje taj dinamizam, dok arhivski materijal, od različitih isprava i popisa do matičnih knjiga, pruža dragocjen uvid u njihovo podrijetlo, kretanje i rasprostiranje. Pritom treba voditi računa da se kod katolika prezimena ustaljuju znatno ranije, tako da ih, naročito kod ogulinskih i kranjskih Hrvata, možemo pratiti u kontinuitetu od XV. i XVI. stoljeća. Prezimena pravoslavnih kosinjskih rodova, bunjevačkih u manjoj mjeri, možemo dokumentirano pratiti tek od njihova pojavljivanja u Karlovačkom generalatu, znači u najboljem slučaju od XVII. stoljeća.

I nakon više stoljeća zajedničkog života potomci tih ranomodernih etnija i danas nekim svojim značajkama svjedoče o svome starom podrijetlu. Vrlo brzo međutim, već u XVIII. stoljeću, pokazat će se da je povezanost zajednica na društvenoj, gospodarskoj i naročito vjerskoj osnovi bio glavni integrirajući faktor. Hrvatskom i bunjevačkom približavanju na konfesionalnoj i vojno-provincijalnoj osnovi, pridružiti će se u punoj mjeri i kranjski Hrvati, naročito nakon 1746. godine kad su u društvenom položaju izjednačeni s krajišnicima (u isto vrijeme u XVIII. stoljeću njihovi stari rodovski ogranci koji su ostali u južnoj Kranjskoj krenut će drugim putem). Do sličnog povezivanja s pravoslavnim Vlasima nije došlo, ne toliko zbog etnotradicijskih razlika, koliko zbog dominantnih etnokonfesionalnih i političko-eklezioloških opreka i optacija. Nasuprot tom modernom identitetskom dualizmu, zavičajni kosinjski identitet ostao im je zajednički i duboko ukorijenjen.

LITERATURA

- Adamček, J. (1980). *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*. Zagreb: JAZU.
- Andrić, J. (2001). O Kranjcima, *Folia onomastica Croatica*. 10: 1–21.
- Barac, V. i Finka, B. (1981). Govori i nazivlje, u: J. Šafar (ur.). *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 418–431.
- Bjelanović, Ž. (2007). *Onomastičke teme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bogović, M. (1993). Restauracija Katoličke crkve u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka godine 1689., *Senjski zbornik*, 20 (1)S: 103–118.
- Bogović, M. (2019). *Velebitsko podgorje i njegova Crkva u prošlosti i sadašnjosti*. Gospić: Državni arhiv Gospić.
- Burić, A. (1979). *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest*. Rijeka: Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog Kotara.

- Butina, V. (1995). Raziskovanje izvora rodbine Butina, *Drevesa: bilten slovenskega rodoslovnega društva*, 4 (8-9): 25–32.
- Butina, V. (1997). Pradomovina kostelskih Uskokov: raziskovanje izvora rodbine Butina II, *Drevesa: bilten slovenskega rodoslovnega društva*, 4 (2-3): 14–19.
- Crnić Novosel, M. (2020). Gorski kotar u svjetlu raznovrsnih istraživanja, *Problemi Sjevernog Jadrana*, 18: 119–132. <https://doi.org/10.21857/9xn31co3ny>
- Černici, L. i Forenbahen, S. (2016). *Starim cestama preko Velebita*. Zagreb: Libricon.
- Dabić, S. V. (2000). *Vojna krajina. Karlovački generalat (1530. – 1746.)*. Beograd: Srpska pravoslavna crkva.
- Džaja, M. (1959). *Lašvansko-travnička župa i Franjevački samostan u Gučoj Gori*. Rukopis.
- Fras, F. J. (1988). *Topografija Karlovačke vojne krajine. Mjestopis iz godine 1835*. Gospić: Ličke župe.
- Gavazzi, M. (1978). Čvorište tradicijske kulture na sjeverozapadu Balkanskog poluotoka, u: M. Gavazzi. *Vrela i sudbine narodnih tradicija. Kroz prostore, vremena i ljude*. Zagreb: Biblioteka znanstvenih radova, 180–183.
- Gestrin, F. (1972). *Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU.
- Golec, B. (2018). *Nedovršena kroatizacija dijelova istočne Slovenije između 16. i 19. stoljeća. Tragom hrvatskog lingvonima i etnonima u Beloj krajini, Kostelu, Prekomurju i Prlekiji*. Koprivnica: Meridijani.
- Gotthardi Pavlovsky, B. (1981). Etnografski prostor i sadržaji, u: J. Šafar (ur.). *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 331–369.
- Gračanin, H. (2007). *Ogulinsko-modruški rodovi. Podrijetlo, razvoj, rasprostranjenost, seobe i prezimena stanovništva ogulinskog kraja*. Zagreb: Matica hrvatska – Hrvatska matica iseljenika – Hrvatsko rodoslovno društvo »Pavao Ritter Vitezović«.
- Grbić, M. (1891). *Karlovačko vladičanstvo. Prva knjiga*. Karlovac.
- Grujić, M. R. (1917). *Plemenski rječnik Ličko-krbavske županije*. Zagreb: JAZU.
- Hafizović, F. (2016). *Kliški sandžak. Od osnivanja do početka Kandijskog rata (1537. – 1645. godine)*. Sarajevo: Orientalni institut u Sarajevu.
- Hirc, D. (1891). *Gorski kotar: slike, opisi, putopisi*. Zagreb.
- Holjevac, Ž. (2012). *Ogulinska pukovnija (1746. – 1873.)*. Ogulin: Ogranak Matice hrvatske Ogulin.
- Holjevac, Ž. i Močanin, N. (2007). *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskog Carstva*. Zagreb: Leykam.
- Horvat, R. (1941). *Lika i Krbava. Povijesne slike, crtice i bilješke*, sv. II. Zagreb: Matica hrvatska.
- Horvat, Z. (2003). O nekim osobinama sakralne arhitekture u Lici nakon protjerivanja Turaka, *Senjski zbornik*, 30: 117–131.
- Ivić, P. (1987). O poreklu ijekavskog govora u Benkovačkom kraju, u: J. Medini, (ur.). *Benkovački kraj kroz vijekove. Zbornik I*. Benkovac, 157–170.
- Jačov, M. (1986). *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622.-1644. I*. Beograd: SANU.
- Jurin Starčević, K. (2022). Osmanska utvrda Udbina i udbinska nahija u 16. i 17. stoljeću, u: T. Paić-Vukić, A. Abadžić Navaey, M. Andrić, B. Kerovec i V. Kursar (ur.). *Turkologu u čast! Zbornik radova povodom 70. obljetnice rođendana Ekrema Čauševića*. Zagreb: FF Open Press, 435–458. <https://doi.org/10.17234/9789533790305.26>

- Južnič, S. (1995). Južna meja Kočevarskega otoka v 15. in 16. stoletju, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 43 (3): 14–22.
- Južnič, S. (2001). Kostel med poskusi naselitve uskokov sredi 16. stoletja, *Zgodovinski časopis*, 55 (1): 19–54.
- Klaić, N. (1972). Vinodolsko društvo u početku XVII. stoljeća, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 7: 187–253.
- Kos, D. (1991). *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15. – 18. stoletje). Viri za zgodovino Slovencev. Novejši urbarji za Slovenijo, I-II*. Ljubljana: SAZU.
- Kruhek, M. (1981a). Od doseljenje Hrvata do propasti Zrinskih i Frankopana (do 1670.), u: J. Šafar (ur.). *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 47–56.
- Kruhek, M. (1981b). Postanak i razvitak naselja i život naroda u prošlosti, u: J. Šafar (ur.). *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 281–309.
- Kruhek, M. i Horvat, Z. (1988). Sakralna arhitektura Krbave i Like – na području Kravsko-modruške biskupije, u: M. Bogović (ur.). *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*. Rijeka – Zagreb: Visoka bogoslovna škola u Rijeci – Kršćanska sadašnjost, 187–233.
- Kurteš, I. (2023). Govori Goljaka, Rudinke i Selišta u Donjem Kosinju, *MemorabiLika: časopis za povijest, kulturu i geografiju Like (jezik, običaji, krajolik i arhivsko građivo)*, 4 (1): 23–36. <https://doi.org/10.15291/ml.4127>
- Laszowski, E. (1923). *Gorski kotar i Vinodol*. Zagreb.
- Lisac, J. (1997). Hrvatsko-slovensko granično dijalektalno stanje, *Croatica*, 45-46: 117–127.
- Lisac, J. (2000). Povijesna podloga goranskog dijalektalnog stanja, *Radovi. Razdio filoloških znanosti*, 36 (26): 51–61.
- Lončarić, M. (1996). *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lopašić, R. (1888). *Dva hrvatska junaka. Marko Mesic i Luka Ibrišimović*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Magdić, M. (1926/1996). *Topografija i povijest Ogulina*. Ogulin: Matica hrvatska, Ogranak Ogulin.
- Marković, M. (2003). *Gorski kotar. Stanovništvo i naselja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Marijanović, M. (1913). *Savremena Hrvatska*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Mažuranić, V. (1922). *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, sv. I–II, Zagreb.
- Moačanin, F. (1986). Kranjci u Lici, *Etnološka tribina*, 16 (9): 7–10.
- Moačanin, N. (1993). Naseljenost Like i izvori feudalne rente početkom 17. stoljeća pod turskom vlašću, *Historijski zbornik*, 46 (1): 61–65.
- Moguš, M. (1997). Čakavci s Krbave, u: D. Pavličević (ur.). *Krbavska bitka i njezine posljedice*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 178–181.
- Nikić, A. (1979). Pokušaji oslobađanja i islamizacija u Hercegovini u XVII. stoljeću prema rimskim izvorima, u: J. Turčinović (ur.). *Povijesno-teološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine, održan 24. i 25. listopada 1978. u Sarajeva. Analecta Croatica Christiana*, sv. XI. Sarajevo: Franjevačka teologija – Kršćanska sadašnjost.
- Orlovac, A. (2001). Dva stoljeća župe Sasine – slike iz povijesti župe, u: D. Ljevar (ur.). *Župa Sasina – Zbornik I*. Sasina: Župni ured Krapanj-Brodarica, 5–48.
- Pavičić, S. (1962). Seobe i naselja u Lici, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 41: 5–333.

- Pejnović, D. (1985). *Srednja Lika. Socijalnogeografska transformacija*. Gospić: Centar za kulturu – Muzej Like.
- Petrić, H. (2009). Tko su Kranjci u Lici i Krbavi krajem 17. i početkom 18. stoljeća, u: Ž. Holjevac (ur.). *Identitet Like: korijeni i razvitak. Knjiga I*. Zagreb – Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, 385–401.
- Radeka, M. (1975). *Gornja krajina ili Karlovačko vladičanstvo. Lika, Krbava, Gacka, Kapelsko, Kordun i Banija*. Zagreb: Savez udruženja pravoslavnih sveštenika SR Hrvatske.
- Riman, B. (2013). Doseljavanje stanovništva iz slovenskih krajeva u Čabarski kraj na temelju zabilježki u knjigama *Status animarum, Migracijske i etničke teme*, 29 (1): 63–88.
- Roksandić, D. (2003). O popisu Žumberačkih uskoka iz 1551. godine, u: D. Roksandić. *Etnos, konfesija, tolerancija*. Zagreb: SKD Prosvjeta, 25–53.
- Simonič, I. (1934). Migracije na Kočevskem v luči priimkov, *Etnolog*. 7: 107–138.
- Simoniti, V. (1990). *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba.
- Skok, P. (1928–1929). Leksikologičke studije, u: *Jugoslovenski filolog*, knjiga VIII., Beograd.
- Skok, P. (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, tom I. Zagreb: JAZU.
- Skok, P. (1972). *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, tom II. Zagreb: JAZU.
- Skok, P. (1973). *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, tom III. Zagreb: JAZU.
- Sladović, M. (1856). *Poviesti biskupijah Senjske i Modruške ili Krbauske*. Trst.
- Spaho, Dž. F. (1989) Organizacija Vojne krajine u sandžacima Klis i Krka u XVII. stoljeću, u: V. Čubrilović (ur.). *Vojne krajine u jugoslovenskim zemljama u novom veku do Karlovačkog mira 1699*. Beograd: SANU, 101–114.
- Stipetić, V. i Vekarić, N. (2004). *Povijesna demografija Hrvatske*. Zagreb: HAZU, Zavod za povijesne znanosti.
- Strohal, R. (1935). *Uz Lujzinsku cestu*. Zagreb.
- Šarić, M. (1999). Društveni odnosi i previranja u sandžaku Lika-Krka u 16. i početkom 17. stoljeća, u: D. Roksandić (ur.). *Diplomska radionica 1 prof. dr. Drage Roksandića*. Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest, 67–130.
- Šarić, M. (2008). Bunjevci u ranome novom vijeku. Postanak i razvoj jedne predmoderne etnije, u: M. Černelić, M. Rajković Iveta i T. Rubić (ur.). *Živjeti na Krivom Putu. I*. Zagreb Open FF press, 15–43.
- Šarić, M. (2009). Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14., u: Ž. Holjevac (ur.). *Identitet Like: korijeni i razvitak. Knjiga I*. Zagreb – Gospić: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Područni centar Gospić, 325–384.
- Šarić, M. (2012). Osmanski korijeni Gospića: nahija Novi u XVI. i XVII. stoljeću, *Povijesni prilozi*, 31 (42): 215–248.
- Šarić, M. (2017). Etnokulturna kretanja u srednjem Pounju u ranom novom vijeku s posebnim osvrtom na bivšu općinu Zavalje, u: Ž. Prša, I. Brlić i Ž. Holjevac (ur.). *Podplješivički graničari. Zbornik radova: povijesni prikaz podplješivičkih sela*. Zagreb: Udruga bivše općine Zavalje, 13–56.
- Šmalcelj Novaković, P. (2018). Kosinj – arheološka istraživanja s kraja 20. stoljeća, *MemorabiLika: časopis za povijest, kulturu i geografiju Like (jezik, običaji, krajolik i arhivsko gradivo)*, 1 (1): 85–118.
- Štih, P. i Simoniti, V. (2004). *Slovenska povijest do prosvjetiteljstva*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Šutić, B., Ujdurović, M. i Viskiće, M. (2000). *Gračka prezimena*. Gradac: Poglavarstvo općine Gradac.
- Valvasor, J. V. (1984). *Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavlja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Vidović, D. (2011). *Antroponimija i toponimija Zažablja*. Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Vrčić, V. fra (2020). *Plemena Imotske krajine*. Imotski.
- Zečević, V. (2000). Čakavsko-štokavski kontakt u Senju, u: V. Zečević. *Hrvatski dijalekti u kontaktu*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 175–187.

IZVORI

- HU (1894). *Hrvatski urbari*. sv. I, (prir. R. Lopašić), Zagreb: Academia scientiarum et artium slavorum meridionalium.
- PLK (2003). *Popis Like i Krbave 1712. godine. Obitelj, zemljišni posjed i etničnost u jugozapadnoj Hrvatskoj*. (prir. K. Kaser i suradnici). Zagreb: Srpsko kulturno društvo Prosvjeta.
- Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana* (1974), I (1672-1673), (prir. R. Modrić i dr.), Zagreb: JAZU.
- SHK (1884). *Spomenici hrvatske krajine knjiga I*. (sakupio i uredio R. Lopašić). Zagreb.
- SHK (1885). *Spomenici hrvatske krajine knjiga II*. (sakupio i uredio R. Lopašić). Zagreb.
- SHK (1889). *Spomenici hrvatske krajine knjiga III*. (sakupio i uredio R. Lopašić). Zagreb.

Ethnocultural Structure and Historical Anthroponymy of the Kosinj Valley at the Turn of the 17th to the 18th Century: A Contribution to Research on the History of Migrations in the Lika Region during the Early Modern Period

Marko Šarić

SUMMARY

The paper analyses the migration and ethnocultural processes in the Kosinj Valley in western Lika, which peaked during and immediately after the end of the Great Turkish War at the end of the 17th century and the start of the 18th century. During that time, the area became the intersection of the primary early modern migration flows in this part of the imperial multiple borderlands – southeast and northwest – with their diverse religious (Roman Catholics, Orthodox Christians), linguistic (neo-Shtokavian Ijekavian and Ikavian, Chakavian, and transitional Chakavian-Kajkavian), traditional (Dinaric, Adriatic, Pannonian, Eastern Alpine), and socio-economic characteristics (frontiersmen/peasants, pastoral/agrarian). Each ethnocultural component was internally heterogeneous, characterised by distinct layers shaped by migrations across the turbulent imperial borderlands from the 16th to the 18th cen-

turies. This led to various interactions and intermingling of cultural traditions, ethnic elements, languages, and dialects. It is concluded that the state military-provincial and Chamber authorities played a dominant role in these processes, directly or indirectly encouraging and directing migration flows for geopolitical and economic reasons. Therefore, from the outset, these migratory movements were characterised by planned military and agrarian colonisation. They favoured Catholic elements originating from Habsburg territories. Phenomenologically, they closely parallel the Vlach colonization of the Kosinj Valley a century earlier, which was conducted and directed by Ottoman authorities.

Migrations in the turbulent border area of conflicting empires, with the Kosinj Valley at its centre for over 160 years, exhibited distinct dynamics. It was a region marked by intense emigration and immigration of defectors, including internal, external, or cross-border, and return migrations. The 16th and 17th centuries witnessed intense migration that began to subside only at the beginning of the 18th century. Namely, very few families in the 17th century had the chance to live in one place for three generations. The sons and grandsons of the Croats who fled to Carniola returned to Croatian territory in Gorski Kotar, only for the second generation of returnees to move to Lika. Similar return migrations are also observed among the Croats, Vlachs, and Bunjevci from Ogulin.

To understand the settlement process, certain internal aspects of differentiated rural society also need to be considered. It is no coincidence that the elders, who were also leaders of migrations, often acquired the largest plots of land and formed the most numerous families in their new homeland. The same applies to Vlach elder families who, on both sides of the old border, retained their prestigious role as village leaders. In that period, the basic outlines of the modern ethnocultural structure of the Kosinj region were formed. The region became an intersection of primary migration flows in the Early Modern Period: the Vlach-Bunjevac, originating from the deep southeastern Dinaric interior, and the Croatian-Carniolan from the northwest, which also included elements originating in the eastern Alpine region. Their protagonists were early modern ethnic groups such as *Vlachs*, *Croats*, *Carniolans* and *Bunjevci*, who differed from each other along several criteria: socio-economic status, livelihoods, religious affiliation, dialects, family models and cultural areas. They all had in common that each ethnic group was internally heterogeneous and multi-layered. For instance, among the Vlachs, we observe traces of the old Balkan layer, Croats from Ogulin display Carniolan and Uskok-Vlach elements, Carniolan Croats exhibit Slovenian and German influences, and the Bunjevci include Orthodox Vlach converts.

Vlachs from Kosinj historically migrated from East Herzegovina. They were part of the "Glamoč" and "Dinaric" migration flows, much like the majority of the Orthodox Vlach population that settled in Lika during the 16th century. Only a small fraction of the newly arrived population was strategically settled by Ottoman authorities across vast areas along their northwestern border, spanning from the Adriatic hinterland to the Drava River between 1550 and 1560. Serb Orthodoxy, neo-Shtokavian Ijekavian (also known as the East Herzegovina-Krajina dialect), seasonal transhumance, and the pastoral-patriarchal culture of the Dinaric area are elements that made them distinctive and distinguishable from their surroundings. After breaking away from their origins in southeastern Herzegovina during the early migrations of the 15th and 16th centuries, they followed a unique development trajectory that shaped a distinct "krajški" (borderland) type within this historical ethnocultural

group in their new habitats across northwestern Ottoman, and later Habsburg and Venetian territories.

In 1689, Croatian Krajišnici (frontiersmen) from the Ogulin captaincy settled in Lower Kosinj, situated on the northern edge of a valley that today comprises the hamlets of Sveti Ivan, Draškovići, Selište, Rudine, Klobučari, and Goljak. They were part of the Croatian Chakavian population, specifically peasant soldiers who congregated around borderland fortresses in Ogulin, Oštarije, and Modruš during the 17th century. Some of their Chakavian linguistic features have been preserved to this day in the hamlets of Goljak, Rudinka, and Selište. The ethno-demographic structure of these Croats, which emerged during the first half of the 17th century, shows a tripartite composition. It comprised natives of Modruš, newcomers and/or returnees from Vinodol and Carniola, along with various branches of the Uskok-Vlach migration flows, predominantly migrants from Senj.

In 1689, approximately 40 settler families from Gorski Kotar or the *borders of Carniola* settled the land along the Bakovac stream, extending all the way to its confluence with the Lika River. This area encompasses present-day Upper Kosinj, including the hamlets of Sušanjski, Podjelar, and Poljanka, as well as the region of Bakovac and its hamlets Ribnik and Ruja. In most cases, these were descendants of the Croatian population who fled to Carniola in the 16th century. Therefore, it is more appropriate to refer to this segment of the Catholic population in Kosinj in the pre-modern sense as “Carniolan Croats” despite the presence of some Slovenian and German elements among them. Secondly, it is necessary to differentiate between narrower and broader contexts of the usage of the Carniolan ethnicity within Lika itself. Carniolans, in the narrower sense, are represented by these settlers from Gorski Kotar, who were dependent peasants settled in Lika by the Inner Austrian Court Chamber, which introduced its chamber system there. In a broader sense, this ethnic term became a general label for Catholics in the Karlovac Generalate, particularly among the Orthodox population of Lika and Kordun.

Bunjevci, also known as “Catholic Vlachs”, who settled in the Kosinj Valley, belonged to the so-called “Krpmote branch”. They were Catholic Vlachs originating from West Herzegovina who gradually migrated northwest, following the Dinaric migration flow along the Dinara and Velebit mountains during the 16th and 17th centuries. Due to their Herzegovian roots, history of Ottoman subjugation, Vlach social structure, pastoral and patriarchal cultural traditions of the Dinaric area (the culture of “dark cloth and gusle”), and the linguistic features of neo-Shtokavian Ika-vian dialect, they exhibited cultural affinities with schismatic Vlachs in Lika.

Special attention is given to the historical anthroponymy of the inhabitants of Kosinj, which verifies the aforementioned dynamics. Archival materials, including various documents, lists, and registers, provide valuable insights into their origins, movements, and distribution. Surnames among the Catholic population were documented considerably earlier, allowing for continuous tracing, especially among Croats from Ogulin and Carniola, dating back to the 15th and 16th centuries. The surnames of Orthodox families in Kosinj, and to a lesser extent Bunjevci families, can only be traced from their appearance in the Karlovac Generalate records, which means at best from the 17th century. The structural formation and meaning of surnames in Kosinj largely align with the dialectal and sociocultural characteristics of ethnic groups. Essentially, we can identify two anthroponymic origins: Croatian-Carniolan and Vlach-Bunjevac. It should be noted that surnames became established signifi-

cantly earlier among Catholics, starting from the decisions of the Council of Trent in 1563, which introduced the practice of church registers for baptisms (*Liber baptizatorum*), marriages (*Liber copulatorum*), and deaths (*Liber mortuorum*). The Roman Ritual of 1614 mandated and required the keeping of parish family books known as *Status animarum* ("State of Souls") in each parish. Combining it with other sources makes it significantly easier to reconstruct the migration patterns and dispersion of certain Catholic families of Croats and Carniolans, unlike the Bunjevci and especially the Vlachs, who were under Ottoman rule for a long time. By incorporating certain Croatian families that were once part of the middle and lower nobility, anthroponymic continuity is fully established. The Orthodox Church only began to introduce records of its congregation in the 18th century, prompted by the Habsburg Monarchy. First, through parish *Domovni protokoli* (Household protocols) in the mid-18th century, which listed Orthodox families in specific parishes, but it was only with the *Regulament* (Regulation) of 1770 that the introduction of parish registers began, mirroring the practice of the Catholic Church. However, in most Orthodox parishes in the Eparchy of Upper Karlovac, this practice was not adopted until the first half of the 19th century. Therefore, it's not possible to trace most of Kosinj Vlachs' early movements or pinpoint their origins before the 18th century. Family traditions and the custom of Slava are not always reliable indicators. For the establishment of surnames among Vlach Orthodox families, and to a lesser extent among Bunjevci, secular military-frontier structures were far more influential than church structures. For military record-keeping purposes, frontier conscriptions were conducted, involving lists of military conscripts, which led to Vlach surnames becoming permanent and hereditary. This probably also explains the higher occurrence of colourful and satirical nicknames, or simply nicknames of differentiated family branches, in their anthroponymic repertoire.

KEY WORDS: Kosinj, Lika, Military Frontier, Early Modern Period, History of migrations, Identities, Historical anthroponymy